

KOULUTUS- JA TUTKIMUSYKSIKKÖ "NOTRE EUROPE"

Johtaja: Jacques Delors

EUROOPAN UNIONIA KOSKEVA ÄLYLLINEN KESKUSTELU SYOMESSA

Esa Stenberg

Tutkimusraportti numero 8

Elokuu 1999

44, Rue Notre-Dame des Victoires,

F-75002 Paris

Tel : 01 53 00 94 40

e-mail : notreeurope@notre-europe.asso.fr

Tämä tutkimus on saatavissa englannin, ranskan ja suomen kielisenä

Esa Stenberg

Tohtori Esa Stenberg on kansainvälisen kaupan ja liiketoiminnan professori ja Turun kauppakorkeakoulun Pan-Eurooppa Instituutin johtaja. Hän on julkaissut sekä tieteellisiä että sanomalehti-artikkeleita kansainvälisestä liiketoiminnasta ja EU:n ulkoisista suhteista. Hän on myös kirjoittanut kolumneja poliittisista kysymyksistä suomalaisissa sanomalehdissä. Ennen nykyistä tehtäväänsä hän työskenteli kansainvälisen liiketoiminnan professorina Helsingin kauppakorkeakoulussa ja puoli vuotta kaupp- ja teollisuusministerin erityisavustajana.

Notre Europe

Notre Europe on riippumaton tutkimusyksikkö, jonka toiminta kohdistuu Eurooppaan - sen historiaan ja sivilisaatioihin, integraatioprosessiin ja tulevaisuuden näkymiin. Yksikön on perustanut Jacques Delors syksyllä 1996. Sillä on viiden tutkijan muodostama kansainvälinen tutkijaryhmä.

Notre Europe osallistuu julkiseen keskusteluun kahdella tavalla. Ensinnäkin julkaisemalla sisäisiä tutkimusraportteja ja toiseksi tuottamalla yhteistyössä ulkopuolisten tutkijoiden ja muiden akateemisten ihmisten kanssa aineistoa Eurooppaa koskevista kysymyksistä käytävään keskusteluun.

Yksikkö järjestää myös kokouksia ja konferensseja yhteistyössä muiden yhteisöjen kanssa.

Yksikön sääntöjen mukaisesti "eurooppalainen ohjausryhmä" kokoontuu vähintään kolme kertaa vuodessa. Ohjausryhmän jäsenet ovat taustoiltaan eri kansallisuuksia ja eri poliittisia ja ammattiryhmiä edustavia henkilöitä.

Tämä Suomea käsittelevä tutkimus on neljäs Notre Europe'n julkaisemassa sarjassa, jonka tarkoituksena on muodostaa kuvaa Euroopasta käytävästä keskustelusta Euroopan unionin eri jäsenmaissa.

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	2
1 KANSALLISET JA EUROOPPALAISET IDENTITEETIT	7
2 DEMOKRATIA, LEGITIMITEETTI JA FEDERALISMI EU:SSA	12
3 TURVALLISUUSPOLITIikka	21
4 TALOUS- JA RAHAUNIONI (EMU)	27
5 POHJOINEN ULOTTUVUUS	32
6 SUOMEN PUHEENJOHTAJAKAUDEN HAASTEET	36
7 KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET	37
YHTEENVETO	42
LÄHDELUETTELO	45

JOHDANTO

Euroopan unionia koskeva keskustelu Suomessa on ajallisesti lyhyt kertomus, koska Suomen jäsenyys EU:ssa ei ollut vakavasti otettava vaihtoehto ennen tätä vuosikymmentä. Poliittisessa ympäristössä tapahtui Suomen kannalta katsottuna dramaattisia muutoksia 1990-luvun alkupuoliskolla. Kylmä sota loppui, Itä-Euroopan maat vapautuivat ja Neuvostoliitto totalitaarisena rakenteena loppui. Kaikki nämä muutokset aiheuttivat - kuten tohtori Teija Tiilikainen (1998, s. 15) sanoo - identiteettikriisin Suomen politiikassa murtamalla vanhan poliittisen doktriinin välittömän, näkyvän perustan. "Sen oleellinen sisältö, puolueettomuus ja erityissuhteet suurvaltanaapurin kanssa, jouduttiin kyseenalaistamaan" (Tiilikainen, s. 159). Ruotsin EU-jäsenyyshakemus vain pahensi hämmennystä suomalaispoliitikkojen keskuudessa. Mutta se oli myös tavallaan laukaisusignaali, joka ajoi poliittiset päätöksentekijät arvioimaan uudelleen Suomen kurssia ja lopulta muuttamaan sitä ainakin 90 astetta länteen. Muodollinen prosessi uuteen suuntaan alkoi vuoden 1992 alussa presidentti Mauno Koiviston puheella, missä hän ilmaisi myönteisen asenteensa Suomen jäsenyyttä kohtaan. Koiviston puhetta seurasi hallituksen päätös ja lopulta positiivinen äänestystulos Eduskunnassa maaliskuussa 1992. Tämä lyhyt historia on tärkeä tuntee, sillä vasta näiden päätösten jälkeen keskustelu todella alkoi.

Useimpien poliitikkojen ja kansalaisten käymä keskustelu Euroopan unionista on ollut suuressa määrin kannanottoa siitä, pitäisikö Suomen osallistua Euroopan integraation vai ei. Tällainen keskustelu ei tietenkään ole kovin 'älyllistä'. Onneksi suomalaisten professorien, journalistien ja poliitikkojen joukossa on myös henkilöitä, jotka pystyvät melko objektiivisesti analysoimaan Suomen kansainvälistä asemaa ja roolia Euroopan integraatioprosessissa.

Olli Kivinen, Helsingin Sanomien toimittaja ja kolumnisti, sanoi vuonna 1994 - jolloin Suomessa oli EU-jäsenyyttä koskeva kansanäänestys - että Suomen älyllinen ilmasto on ollut pitkään kielteinen. Kivisen mukaan tämä heijasteli sitä krapulaa, jota podettiin kommunismin ja stalinismin romahduksen jälkeen. "Totalitaarinen filosofia kiehtoi

monia henkilöitä, jotka pitivät itseään intellektuelleina." Kivinen muistuttaa, että intellektuaalisuuden periaatteiden mukaan 'todellinen intellektuelli' eli innostu mistään tai kannata mitään eikä ole kaikkea kohtaan kriittinen vain ollakseen kriittinen. Tämä johti Kivisen mukaan tilanteeseen, jossa useimmat intellektuellit keskustelivat samoista pienistä yksityiskohdista, vääristä tiedoista ja peloista kuin yleinen julkisuuskin. Vain harvat käsittelivät Euroopan tulevaisuuden näkymiä, rauhaa ja Euroopan roolia eurooppalaisten arvojen viitoittajana ja edistäjänä kovassa ja vaarallisessa maailmassa. Kivisen mukaan visioita oli hyvin vähän tarjolla ("Visions were in very short supply"). EU:ta koskevia visioita on Suomessa edelleenkin melko vähän tarjolla, erityisesti koko EU:ta koskevia. Enemmän visioita on esitetty Suomen roolista EU:ssa melko lyhyellä tähtäimellä.

Vuosi 1994 näyttää olevan yksi vedenjakaja suomalaisessa EU-keskustelussa. Suomen kansanäänestys järjestettiin lokakuun 16. päivänä vuonna -94. Jopa sellaiset henkilöt, jotka pitivät itseään intellektuelleina esittivät argumenttinsa sen mukaan olivatko he Suomen jäsenyyden kannalla vai eivät. Vuodesta 1995 lähtien Suomi on ollut sekä EU:n että EMU:n jäsen. EMU:un osallistuminen synnytti uuden keskustelun tutulla akselilla - puolesta tai vastaan - vaikka Suomi oli jo hyväksynyt Maastrichtin sopimuksen, johon EMU sisältyi.

Suomalaisessa EU-keskustelussa on useita alueita ja aiheita. Ennen kansanäänestystä v. 1994 ja Suomen jäsenyyttä v. 1995 keskustelun aiheita olivat peruskysymys siitä, pitäisikö Suomen liittyä EU:hun vai ei, sekä se, mitkä ovat mahdollisen jäsenyyden hyvät ja huonot puolet. Niinpä keskustelu oli hyvin pragmaattista ja jossain määrin ei-älyllistä - mitä käsite 'älyllinen' sitten tarkoittaakaan. Voidaan kuitenkin sanoa, että keskustelu oli ennen Suomen jäsenyyttä intensiivisempää kuin sen jälkeen.

Suomalaisessa keskustelussa kaksi aiheetta ovat olleet ylitse muiden: turvallisuus ja taloudelliset kysymykset. Mutta myös kysymys itsenäisyydestä ja kansallisesta suvereniteetista ja erityisesti pelko niiden menettämisestä ovat olleet asialistalla

erityisesti ennen EU-jäsenyyttä. Yksi kestoaiheista on ollut Suomen maatalouden tulevaisuus.¹ E.m. aiheet ovat olleet poliittisella asialistalla. Yleisemmällä ja ehkä älyllisemmällä agendalla ovat olleet kysymys kansallisesta ja eurooppalaisesta identiteetistä, demokratia EU:n päätöksenteossa sekä se, onko EU kehittymässä kohti liittovaltiota vai kohti hallitusten välistä toimintaa. Taloudellisista kysymyksistä EMU on luonnollisesti ollut asialistan kärjessä. Kaikkein uusin aihe suomalaisessa EU-keskustelussa on EU:n pohjoinen ulottuvuus. Tätä Suomen hallituksen aloitetta kohtaan ei ole havaittavissa juuri lainkaan kritiikkiä. Luonnollisesti Suomen EU-puheenjohtajuus tänä vuonna on tuonut Suomen kansainvälisen julkisuuden valokiilaan. EU:n laajeneminen ei ole nostattanut kovinkaan vilkasta keskustelua, johtuen ehkä siitä että lähes kaikki suhtautuvat siihen myönteisesti. Ainoa keskustelun poikanen syntyi Suomen aktiivisuudesta Viron tukemisessa sen pyrkiessä niiden maiden joukkoon, joiden kanssa EU ensi vaiheessa käynnistää jäsenyysneuvottelut. Tässä tutkimuksessa laajenemiskysymystä käsitellään pohjoisen ulottuvuuden aloitteen ja Suomen puheenjohtajakauden haasteiden yhteydessä.

Edellä mainitut aiheet liittyvät toisiinsa mielenkiintoisella tavalla. Esimerkiksi Suomen osallistumista EMU:un on perusteltu turvallisuuspoliittisilla näkökohdilla. Suomen osallistuminen Euroopan integraatioprosessiin on joka tapauksessa historiallinen käännekohta itsenäisen Suomen lyhyessä historiassa. Suuret ja nopeat muutokset Suomen kansainvälisessä asemassa synnyttävät ihmisissä vielä epävarmuuden ja hämmennyksen tunteita. Silti muutaman vuoden kokemuksille perustuvat arviot jäsenyydestä ovat olleet valtaosin myönteisiä. Monet pelot ovat osoittautuneet perusteettomiksi. Erityisesti EU:n rahoittamat eri tyyppiset projektit, jotka usein koskettavat tavallisten kansalaisten elämisen olosuhteita, ovat luoneet EU:sta positiivista imagoa ja tuoneet sitä lähemmäksi suomalaisia. Suomen puheenjohtajakauden kynnyksellä voisi sanoa, että suomalaiset tuntevat jopa ylpeyttä roolistaan kansainvälisellä näyttämöllä.

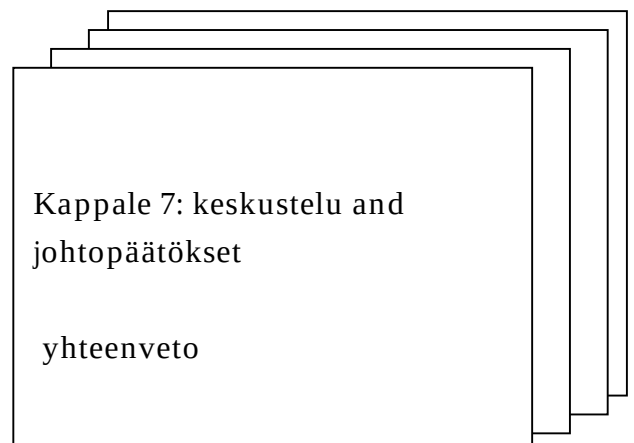
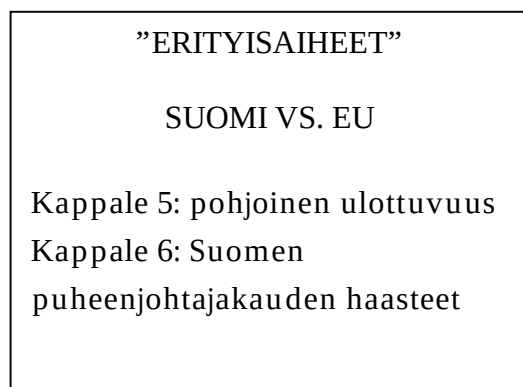
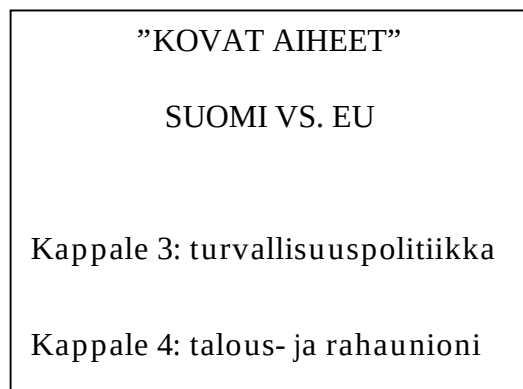
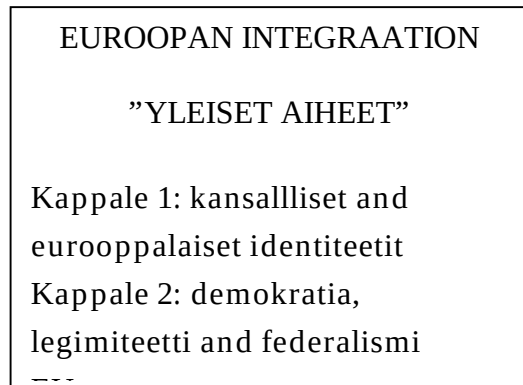
---

¹ Suomen maatalouden ongelmia ei käsitellä tässä raportissa niiden erityisen ja melko käytännönläheisen luonteen vuoksi.

Kirjallista aineistoa, jota tämän julkaisun laatimisessa on tarvittu, on ollut melko vähän tarjolla. Se johtunee sen ajanjakson lyhydestä, jolloin Suomi on ollut mukana Euroopan integraatiossa. Henkilöt, joiden kirjoituksia on käytetty tässä julkaisussa, tulevat pääasiassa yliopistomaailmasta ja varsinkin valtio-opin piiristä - mikä onkin aivan luonnollista. Moni kirjoittaja, joiden ajatuksia käytän, työskentelee Helsingin yliopistossa tai Ulkopoliittisessa Instituutissa. Ei ainoastaan Helsinki, vaan myös Turku on Eurooppa-tiedon keskuksia Suomessa. Esim. Pan-Eurooppa Instituutti sijaitsee Turussa. Paitsi tutkijat, niin myös johtavat poliitikot, virkamiehet sekä Suomessa että EU:ssa, ja muutamat toimittajat, ovat käyttämieni lähteiden taustaryhmiä. Tämän julkaisun aineisto perustuu olemassa oleviin julkaisuihin ja sanomalehti-kirjoituksiin sekä joihinkin johtavien poliitikkojen pitämiin puheisiin. Olen myös haastatellut muutamia henkilöitä, mutta vain tärkeän kirjallisen aineiston löytämisen tarkoituksessa. Tämän tyyppisen tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti on vaikea ongelma. Analysoitavaksi valitut asiat, aineiston valinta sekä aineiston käyttö ja tulkintojen tekeminen sen pohjalta ovat hyvinkin subjektiivisia päätöksiä. Koska tämä tutkimus on analyysi ja yhteenveto tähänastisesta EU-keskustelusta Suomessa, sitä voidaan pitää keskustelun jatkona kirjoittajan omien näkemysten ja tulkintojen osalta.

Esityksen rakenne perustuu seuraavaan logiikkaan: Raportti alkaa enemmän abstrakteilla ja yleisillä aiheilla *"kansalliset ja eurooppalaiset identiteetit"* (luku 2) ja *"demokratia, legitimitetti ja federalismi EU:ssa"* (luku 3). Seuraavaksi käsitellään 'kovia teemoja' kuten *"turvallisuuspolitiikka"* (luku 4) ja *"talous- ja rahaliitto"* (luku 5). Luonnollisesti keskustellaan myös tällä hetkellä Suomelle niin tärkeistä teemoista *"pohjoinen ulottuvuus"* (luku 6) ja *"Suomen puheenjohtajakauden haasteet"* (luku 7). Lopuksi esitetään näkemyksiä ja johtopäätöksiä koko raportissa esitetyn aineiston pohjalta (luku 8).

1 KANSALLISET JA EUROOPPALAISET IDENTITEETIT

Euroopasta puhutaan tänä päivänä paljon. Tunnetta Euroopan maanosana, joka on kärsinyt niin paljon ja kärsii jälleen, tällä kertaa Balkanilla. Suomi, vaikka onkin syrjäinen maa, on aina ollut osa Eurooppaa. Vahvimmat Eurooppaa ja Suomea yhdistävät tekijät ovat varmasti turvallisuus ja talous, jotka kuuluvat jokaisen valtion kuin myös yksilön 'perustarpeisiin'. Suomalaisten tuotteiden markkina-alueina Saksa ja Iso-Britannia ovat perinteisesti olleet tärkeimpiä naapurimaidemme lisäksi. Esim. Ranska on ollut suomalaisille vientiyrityksille lähestulkoon 'musta aukko'. Euroopan suurista valtioista Saksa ja Iso-Britannia ovat monin tavoin vaikuttaneet Suomen kohtaloon.

Suomella on hyvin valtio-keskeinen historia. Suhteellisen lyhyen itsenäisen valtion historian aikana suomalaiset ovat rakentaneet maataan ja puolustaneet sen itsenäisyyttä kahdessa sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Suomella on 'isänmaana' varmasti paikka suomalaisten sydämissä. Koemme yhä suuria hetkiä kun esim. Suomen jääkiekkomaajoukkue voittaa jääkiekon tai Mika Häkkinen Formula ykkösten maailmanmestaruuden. Eurooppaa tai Euroopan unionia kohtaan suomalaisilla on paljon rationaalisempi suhtautuminen. Tuntuu siltä, että se nopeus, millä 'virallinen' Suomi on lisännyt osallistumistaan Euroopan integraatioon on aiheuttanut sellaisen ilmiön, että eurooppalaisena olemisen tai eurooppalaiseksi tuleminen tunteet laahaavat pahasti jäljessä virallisesta kehityksestä.

Euroopan integraation syveneminen on nostanut Suomessa - kuten monissa muissakin Euroopan maissa - esille seuraavanlaisia kysymyksiä: Mikä on Eurooppa ? Mikä on Euroopan idea ? Mitä tarkoittaa eurooppalaisena oleminen ? Vaikka tämä keskustelu ei näytä kovin paljoa kiinnostavan tavallisia kansalaisia, on se tärkeää EU:n ja Euroopan pitkän aikavälin kehityksen kannalta. Onko tämä Eurooppa sellainen projekti, johon haluamme sitoutua ? Mitkä ovat ne rationaaliset ja emotionaaliset perusteet, joiden pohjalta haluaisimme olla eurooppalaisia ? Näitä kysymyksiä on esittänyt mm.

professori Ilkka Niiniluoto (1996). Hän esittää lisäksi seuraavan kysymyksen: Voivatko irlantilaiset ja romanialaiset ihmiset olla eurooppalaisia samoilla ehdoilla? Niiniluoto esittää näkemyksensä, että vaikka post-modernille ajallemme on ominaista pintailmiöiden suosiminen, yhdistäviä tekijöitä eurooppalaisuudelle pitäisi silti etsiä kulttuurin syvemmistä kerrostumista.

Tohtori Juha Sihvola (1998) analysoi eurooppalaisen identiteetin ongelmia. Hän sanoo, että ensinnäkin vetoaminen yhteisiin eurooppalaisiin arvoihin integraatiota selitettäessä on tavallaan tavoitelähtöistä perustelua: "Oletetaan, että on olemassa enemmän tai vähemmän vakiintunut eurooppalaisten arvojen kokonaisuus, joka ikään kuin luonnostaan tuottaa sellaisia tuloksia, joita kohti Euroopan integraatio etenee tai sen halutaan etenevän." Sihvola väittää, että näiden argumenttien uskottavuus murtuu historiallisen analyysin valossa; on helppo nähdä, että Euroopan historia ei ole missään vaiheessa ollut eurooppalaisen hengen toteuttamisen historiaa, vaan sitä ovat ohjanneet satunnaistekijät eri suuntiin. Toiseksi, sanoo Sihvola, eurooppalaisten arvojen toteuttaminen on ollut voittajien historiaa. Ja kolmanneksi, eurooppalaisten arvojen luettelo ei sinällään tarjoa perusteita Euroopan tai eurooppalaisten arvojen viitekehyksen määrittelylle eikä sisäisten eroavaisuuksien ja paikallisten identiteettien merkityksen arvioinnille. "On yhtä ongelmallista piirtää Euroopan itäraja kuin erottaa Eurooppa Pohjois-Amerikasta tai islamilaisesta maailmasta."

Nykyisellään Euroopan identiteetin osalta on helpompi esittää kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Omasta mielestäni identiteetti ei ole kovin käyttökelpoinen käsite tässä yhteydessä. Pitäisi ehkä yrittää määritellä identiteetin kehittymisen eri asteita. *Yhteenkuuluvuuden tunne* on yksi sellainen käsite. Tunne *eurooppalaisesta yhteenkuuluvuudesta* on tärkeä ainakin legitimitietin näkökulmasta ja siten tärkeä EU:n tulevaisuudelle, sanoo tohtori Heikki Mikkeli (1998). Hänen mielestään tämä kysymys liittyy läheisesti vallan jakautumiseen keskuksen (Bryssel) ja jäsenvaltioiden kesken ja siten myös federalismin asteeseen EU:ssa. Tämä on tärkeä näkökohta. Integraation syvenemisestä johtuen ainakin osa kansallisvaltioiden päätösvallasta

siirtyy EU:lle. Hyväksyvätkö kansalaiset tämän, riippuu paljolti siitä, millaisena he kokevat eurooppalaisen yhteenkuuluvuuden. Eurooppalaisen yhteenkuuluvuuden käsite on tässä suhteessa ehkä tärkeämpi kuin eurooppalaisen identiteetin käsite.

Arvot ovat tärkeä osa identiteettiä. Suomessa on suhteellisen useita eurooppalaisten arvojen etsintään pyrkiviä kirjoituksia. Myös kirkon korkeat edustajat ovat osallistuneet tähän keskusteluun. Arkkipiispa John Vikström (1994) on määritellyt eurooppalaisia arvoja seuraavalla tavalla: "Eurooppa on kolmen perusarvon varaan rakentunut yhteisö: järki (Ateena), laki ja oikeus (Rooma) ja armo (Jerusalem)." Luonteenomaista Euroopalle on tieteen ja teknologian suuri arvostus, yksilökeskeisyys, korostunut itsekriittisyys, oikeuden korostaminen rauhan perustana ja tietoisuus velvollisuudesta huolehtia 'pienemmästä ja heikommasta'." (Vikström 1994)

Sihvola (1996) on analysoinut eurooppalaisia arvoja laajemminkin. Hän löytää Euroopan poliittisessa ajattelussa kaksi erilaista ihmiskuvaa ja vastaavasti kaksi yhteisöllistä ideaa, jotka kilpailevat, riitelevät ja kietoutuvat yhteen. Vanhempi näistä ihmiskuvista on peräisin muinaisesta Kreikasta ja sitä voidaan kutsua yhteisölliseksi ihmiskuvaksi (community type of human character). Yksilökeskeisestä näkemyksestä tuli yhteisöllisen näkemyksen haastaja keskiajan lopulta lähtien. Yksilökeskeisen näkemyksen mukaan ihminen on kaikista muista erillinen yksilö, joka luo elämästään ainutkertaisen kokonaisuuden omien valintojensa mukaisesti. Yhteisöllisen ihmiskuvan ja sille perustuvan poliittisen teorian edustaja on Aristoteles. Aristoteleen poliittisen teorian mukaan valtion tehtävänä on sellaisten olosuhteiden luominen, joissa 'hyvän elämän' malli voisi toteutua kansalaisen elämässä. Sihvolan mukaan Aristoteleen näkemykset ovat vaikuttaneet yli sata vuotta suomalaisessa politiikassa Hegelin ja J. V. Snellmanin kautta. Hegelin poliittisen perinnön vaikutuksesta Suomen politiikassa on enemmän moralistinen sävy kuin esim. muissa Pohjoismaissa.

Ennen 18:ttä vuosisataa identiteetin käsite liitettiin vain yksilöihin. Myöhemmin tämä käsite yhdistettiin myös valtioihin. Nyt vuosituhannen lopulla keskustelemme jo

maanosan identiteetistä. Mikkeli (1998) muistuttaa, että myös kansallisen identiteetin käsite on melko hajanainen ja voi perustua hyvin erilaisille elementeille, kuten perheyhteisö, alueellinen yhteisö tai jokin hallinnollinen järjestelmä tai kulttuurinen yhteisö. Ihmisten identiteetin kokemuksissa hyvin paikallisten yhteisöjen arvo on ehkä kasvamassa, erityisesti vähemmän koulutetuille ihmisille, jotka eivät muuta suuriin kaupunkeihin tai ulkomaille. Yksilökeskisyys on Suomessa vahvistumaan päin ja identiteetin yhteisöllisten elementtien merkitys on vähenemässä.

Mitä sitten on kansallinen identiteetti ? Saukkonen (1996) on löytänyt yhden kansalliskirjailijamme Zacharias Topeliuksen määritelmän vuodelta 1899, siis sadan vuoden takaa: "Kaikki ihmiset, jotka pitävät Suomea isänmaanaan, rakastavat sitä, ja jotka kunnioittavat Suomen lakeja ja työskentelevät sen hyväksi, muodostavat Suomen kansan." Topeliuksen määritelmä voisi olla käypä vielä nykypäivänäkin.

Mikkeli muistuttaa, että EU:n piirissä on esitetty ajatus, että Euroopan identiteetin ei tarvitse olla yhdenmukainen. On tuotu esille ajatusta 'ykyseystä erilaisuudessa' (unity in diversity), jonka mukaan Euroopan kansat voivat säilyttää omat kansalliset ominaispiirteensä, mutta löytää toisensa joissakin yhdistävissä tekijöissä. Toistaiseksi tämän kaltainen yhteenkuuluvuuden tunne on jäänyt puhtaan retoriikan asteelle ilman konkreettista sisältöä, Mikkeli sanoo.

Onko sitten mahdollista yhdistää kansalliset ja eurooppalaiset identiteetit ? Suomelle uusi identiteetti voisi olla vaikkapa 'pieni valtio Euroopan unionin ytimessä'. Aiemmin Suomen identiteetti oli 'puolueeton maa Euroopassa'. Yksi perustelu Suomen EMU-jäsenyydelle ensimmäisten maiden joukossa oli se, että pienelle maalle paras paikka on se, missä tärkeitä päätöksiä tehdään. Kuten Antola (1998) sanoo, siirtyminen puolueettoman tasapainovaltion asemasta EU:n ydinmaiden ryhmään on henkisesti ollut pitkä ja haasteellinen askel. Pienen maan identiteetille on ehkä historian ja perinteiden lisäksi tärkeää nykyinen ja nähtävissä oleva kansainvälinen asema ja rooli.

Osa Suomen nykyisestä poliittisesta identiteetistä voisi olla se, että maa on 'arvostettu pelaaja hyvässä joukkueessa'.

Suomen maantieteellinen ja geopoliittinen sijainti antaa sille myös identiteetin pohjoisena maana EU:ssa. Suomi sijaitsee idän ja lännen välissä. Sitä on markkinoitu Venäjälle suuntautuvan kaupan gateway-maana. Kirjailija Johannes Salminen (1994) on esittänyt kysymyksen, miksei Suomi voisi olla myös kulttuurin gateway-maa.

2 DEMOKRATIA, LEGITIMITEETTI JA FEDERALISMI EU:SSA

Legitimiteetin käsitteestä näyttää tulevan yhä tärkeämpi EU:n tulevaisuuden kehityksen kannalta. Edellisessä luvussa tarkasteltiin legitimiteettiä kansalaisten tunteiden tasolla. Demokratiassa oikeus tehdä päätöksiä, jotka vaikuttavat ihmisten elämisen olosuhteisiin, hankitaan vaaleissa. Jos jäsenmaiden kansalaiset kokevat, että he voivat vaikuttaa EU:n päätöksentekoon demokraattisesti valittujen edustajiensa kautta, unionin tulevaisuus olisi paljon vankemmalla pohjalla.

Legitimiteetin, demokratian ja federalismin suhde on tärkeä ymmärtää. Yksinkertaistaen voidaan löytää seuraava logiikka: Legitimiteetin rakentaminen voidaan toteuttaa lisäämällä demokratiaa. Demokratian rakentaminen taas voidaan toteuttaa lisäämällä federalismia. Ongelma suomalaisille ja monille muille kansoille Euroopassa on, että parantunut legitimiteetti ja lisääntynyt demokratia hyväksytään mutta federalismi on melkein kirosana.

Keskinäissuhdetta demokratian ja federalismin välillä ei ole selkeästi kuvattu suomalaisessa keskustelussa. Jotkut kirjoittajat näkevät kysymyksen federalismista joko/tai valintana, toiset taas kysymyksenä federalismin asteesta. Mikkeli (1998) selittää federalismin käsitettä mielenkiintoisella tavalla. Hän sanoo, että sana federalismi on lähtöisin latinan kielen sanasta foedus, mikä tarkoittaa liittoa tai sopimusta, mutta myös kumppanuutta ja ystävyyttä. Mikkelin mukaan käsite federalismi voidaan ymmärtää oikeus- ja valtiotieteellisenä käsitteenä liitto tai sopimus, mutta myös luottamukseen ja ystävyYTEEN perustuvana ihmisten välisenä suhteena. Mikkelin mukaan Suomessa turvallisuuspoliittinen näkökulma on niin keskeinen, että enemmän tai vähemmän tiukan liittovaltion mukanaan tuomista eduista ja haitoista ei ole juurikaan keskusteltu.

Antola (1998) kuvaa EU:n kehitystä liittovaltioksi. Unioni kehittyy hänen mukaansa syvenemisen ja laajenemisen logiikan mukaisesti. Se alkaa tehdä päätöksiä

enimmäkseen määräenemmistö-pohjalta, se uusia sektoreita yhteiskunnasta integraation piiriin ja siirtää yhteisöpäättöksenteon piiriin asioita, joita nyt käsitellään hallitusten välisenä yhteistyönä. Antolan mukaan tämä kehitys johtaa liittovaltioon. Pyrkimykset taloudelliseen kehitykseen ja sotilaalliseen turvallisuuteen ovat perinteisiä liittovaltion muodostamisen argumentteja. Antola on sitä mieltä, että nykyinen Euroopan unioni täyttää ne liittovaltion keskeiset edellytykset, jotka kirjallisuudessa on esitetty. Euroopan unioni on poliittinen yhteisö, jolla esim. on oma kansalaisuus ja jonka lainsäädännön legitimitettä tulkitsee riippumaton oikeusistuin.

Tiilikainen (Turun Sanomat 23.5.1999) sanoo, että nykyinen EU on paljon lähempänä liittovaltiota kuin perinteistä kansainvälistä organisaatiota tai muuta valtioiden välistä yhteenliittymää. Hän väittää, että EU:n kansalaisuus-ulottuvuutta edistettäisiin parhaiten, jos edellä mainittu tosiasia tunnustettaisiin ja liittovaltio-kehityksen eri sektoreita arvioitaisiin sekä kansallisesta että kansalaisten näkökulmasta. Tiilikainen erottaa liittovaltio-näkökulmasta kolme keskeistä ulottuvuutta: (1) yksilön ja valtion välinen suhde, (2) vallan jako valtioiden ja liittovaltion kesken, sekä (3) liittovaltion ja sen ulkopuolisen maailman välinen suhde. Esimerkkinä asioista, jotka liittyvät valtioiden ja liittovaltion väliseen suhteeseen Tiilikainen mainitsee EMU:n, jonka synty on vahvistanut vaatimuksia sosiaalisten oikeuksien turvaamiseksi unioni-tasolla. Nämä vaatimukset perustuvat sille ajatukselle, että koska jäsenvaltioiden talouspolitiikat ja pitkällä aikavälillä myös niiden julkiset taloudet harmonisoituvat, voidaan esittää perusteluja kansalaisten sosiaalisten oikeuksien yhdenmukaistamisen puolesta jäsenmaasta riippumatta. Tiilikainen muistuttaa myös ongelmista, joita on äärimmäisen vaikea ratkaista ilman liittovaltio-asteen kohottamista. Näitä ongelmia ovat esim. työttömyys, kansainvälinen rikollisuus, demokratiavaje ja päätöksenteon monimutkaisuus.

Ne, jotka puhuvat liittovaltiomuotoisen EU:n puolesta, väittävät, että kansallisvaltiot eivät kykene ratkaisemaan edellä mainittuja ongelmia. Antola toteaa, että 'kriisi' syntyy

näiden ongelmien mittakaavan ja kansallisvaltioiden (riittämättömien) kykyjen välillä ratkaista niitä.

Demokratialla on syvät juuret Suomessa kuten kaikissa pohjoismaisissa yhteiskunnissa. Ennen kansanäänestystä käydyssä keskustelussa demokratian kohtalo oli yksi suurimmista huolen aiheista. Monet katsoivat, että kansallinen päätösvalta siirtyy suomalaisilta elimiltä EU:n instituutioille.

Demokratian periaatteilla on ollut tärkeä rooli myös Euroopan yhdentymistä koskevissa suunnitelmissa 20:nneellä vuosisadalla. Kuten Tiilikainen (1998) huomauttaa, sitoutuminen demokratiaan sisältyy sekä Maastrichtin että Amsterdamin sopimukseen jokseenkin samassa muodossa ("...periaatteet koskien vapautta, demokratiaa, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista ja oikeusperiaatetta"). Mutta, kuten Tiilikainen sanoo, vaikkakin jokainen arvostaa demokratian korkealle hallinnollisena periaatteena, sen lähempi soveltaminen Euroopan tasolla on aiheuttanut paljon erimielisyyttä. Byrokratia työskentelee vastoin hallinnollista demokratiaa Euroopan yhteisössä, mutta ei ole syvälle juurtunut Euroopassa. Silti byrokratiasta on tullut EU:ssa organisaatiolle tyypillinen ominaispiirre. Demokratian kanssa vaikeimmassa ristiriidassa ovat byrokratian tyypilliset piirteet kuten suljetut prosessit ja kapea-alaisen asiantuntemuksen suosiminen kansalaisten osallistumisen kustannuksella.

Sekä federalistiset että liberalistiset periaatteet Euroopassa ovat Tiilikaisen mukaan vaikuttaneet nykyiseen Euroopan unioniin. Nykyisen EU:n hallinnollinen rakenne on pääpiirteiltään federalistinen, mutta sen sisäinen rakenne ja vallanjako heijastavat liberaaleja, pragmaattisia pyrkimyksiä. Tiilikainen sanoo edelleen, että tämä yhdistelmä on ollut omiaan ruokkimaan nykyisen unionin hallinnon byrokraattisia piirteitä, tehden samalla mahdottomiksi suuren luokan parannukset demokraattiseen suuntaan.

Maastrichtin sopimus sisälsi jo joitakin yrityksiä demokratia-ongelman ratkaisemiseksi. Niiden joukossa olivat subsidiariteetti- ja alueellisuus- periaatteet sekä unionin kansalaisuuden käsite. Tiilikaisen mukaan subsidiariteetti- ja alueellisuus-periaatteiden konkreettinen merkitys jäi epäselväksi alusta alkaen, kun taas unionin kansalaisuuden tehokas kehittäminen kyseenalaistettiin sen federalistisesta luonteesta johtuen.

Amsterdamin sopimus astui voimaan toukokuun ensimmäisenä päivänä 1999. Uudistettu yleissopimus sisältää joitakin parannuksia koskien EU:n ja kansalaisten välistä suhdetta. Jo Maastrichtin sopimus sisälsi EU:n kansalaisuuden käsitteen. Kun Maastrichtin sopimuksessa turvattiin unionin kansalaisten perusoikeudet, niin Amsterdamin sopimus paransi laadullisesti kansalaisten asemaa vaikuttamismahdollisuuksia suhteessa EU:hun. Yleisesti ottaen Amsterdamin sopimuksen tavoitteena on unionin tuominen lähemmäksi kansalaisia. Amsterdamin sopimuksessa käsitellään lähemmin kansalaisia koskevia kysymyksiä, kuten työllisyyttä, sosiaalisia kysymyksiä, ympäristöä, kansanterveyttä, kuluttajan suojelua sekä läheisyys-periaatetta. Esim. Antola (1998) sanoo, että 'kansalaisten Eurooppa' oli suurin voittaja Amsterdamin sopimuksessa. Antolan mukaan se heijastaa halua osoittaa, että Euroopan unioni, jonka kansalaiset kokevat etäiseksi, haluaa tuoda kansalaisille jotain uutta ja ottaa huomioon kansalaisten tarpeet.

EU:n päätöksenteon läpinäkyvyyden lisääminen oli yksi Suomen hallituksen tärkeimmistä tavoitteista hallitusten välisessä konferenssissa. Läpinäkyvyys-periaate tarkoittaa kahta asiaa: (1) päätöksentekoprosessin avoimuutta ja asioiden valmistelua koskevan informaation saantia sekä (2) perustamissopimusten luettavuuden ja ymmärrettävyyden parantamista. Antolan (1998)

mukaan jälkimmäisessä tavoitteessa edistytettiin tuskin lainkaan Amsterdamin sopimuksessa. Sen sijaan läpinäkyvyyden lisäämisessä onnistuttiin paremmin. Nyt johtava periaate on se, että kansalaisella on oikeus saada informaatiota asiakirjoista ja unionin toiminnasta yleensä. Vain erikseen määritellyissä asioissa tästä periaatteesta

voidaan poiketa. Sopimus lisää jonkin verran Euroopan Parlamentin valtaa. Parlamentin vallan lisääntyminen on todettu suomalaisessa julkisuudessa (esim. Kivinen, Helsingin Sanomat 6.5.1999).

Dosentti Jan Otto Andersson (Turun Sanomat 24.6.1999) ehdottaa että demokratian lisäämiseksi tarvitaan kaksoisstrategiaa. Hän sanoo, että sekä kansallisten parlamenttien että Euroopan Parlamentin vaikuttamismahdollisuuksia olisi lisättävä. Suomen ja Tanskan parlamenteissa on pysyvä komitea, jonka tehtävänä on erityisesti seurata integraatioon liittyviä asioita. Siitä huolimatta näissäkin maissa on Anderssonin mielestä vaikea seurata maan omien ministerien toimintaa ministerineuvostossa.

Vuoden 1996 hallitusten välisen konferenssin valmisteluvaiheessa unionin demokraattisen legitimitietin vahvistamista pidettiin keskeisenä tavoitteena (Antola ja Ojanperä 1995). Legitimitietin toteuttamisessa voidaan erottaa kaksi ulottuvuutta: järjestelmätason ja kansalaistason legitimitietti (Antola ja Ojanperä). Järjestelmätason legitimitietillä tarkoitetaan poliittisten instituutioiden kykyä vastata demokraattisen järjestelmän peruskysymyksiin. Kansalaistason legitimitietillä tarkoitetaan koettua ja tosiasiallista mahdollisuutta osallistua poliittisen järjestelmän toimintaan.

Vuoden 1996 hallitusten välisessä konferenssissa EU:n päätöksenteon avoimuuden ja läpinäkyvyyden lisääminen oli pohjoismaisten EU-jäsenten tärkeimpien tavoitteiden joukossa. Kuten Tiilikainen (1998) sanoo, pohjoismaiset uudet jäsenet Suomi ja Ruotsi olivat enemmän kiinnostuneita demokratia-kysymyksestä liittyen EU:n federalistisiin elementteihin kuin monet muut EU-maat. Sen enempää Suomi kuin Ruotsikaan eivät ole halukkaita hyväksymään federalistisia keinoja demokratian parantamiseksi EU:ssa. Ne ovat myös omaksuneet varauksellisen asenteen Euroopan Parlamentin vallan lisäämisen suhteen. Suomi on hyväksynyt poliittisen kansalaisuuden edelleen kehittämisen EU:n puitteissa. Amsterdamin sopimuksessa Pohjoismaat korostivat EU:n päätöksenteon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä demokratian lisäämisen keinona (Tiilikainen 1998).

Vaikutta siltä, että useimmat ihmiset kokevat, etteivät he voi osallistua Euroopassa tapahtuvaan kehitykseen. Tosiasia on, että EU:n päätöksenteko ja koko järjestelmä on kaukana demokraattisesta. Onko Euroopan Parlamentti sitten se kanava, jonka kautta ihmiset voivat todella vaikuttaa EU:n kehitykseen. Ihmisten kokema vallan puute on kuitenkin suuri.

Antola (1998) on sitä mieltä, että kansalaisten ja EU:n välinen suhde on suuri tulevaisuuden haaste. Antolan mukaan EU:n on hankittava itselleen kansalaisten hyväksyntä, legitimitetti. Osallistuminen päätöksentekoon, vaikuttaminen ja informaation saanti ovat kysymyksiä, joihin täytyy vastata. Täytyy luoda kansalaisten hyväksymä toimiva ratkaisu. Nykyisin vaikuttaminen on mahdollista vain Euroopan Parlamentin vaalien kautta. Parlamentilla ei kuitenkaan ole autonomista asemaa lainsäädännössä, vaan ainoastaan oikeus osallistua lainsäädäntötyöhön. Tavallisten ihmisten näkökulmasta tarkasteltuna tämä tarkoittaa sitä, että EU voi vaikuttaa heidän elämäänsä paljon enemmän kuin he voivat vaikuttaa EU:hun.

Hyvin toimiva demokratia tarkoittaa sitä, että päätöksentekuelimet ovat vastuussa päätöksistään kansalle. Tämän kysymyksen ovat nostaneet esille Antola ja Ojanperä (1995). Tärkeä kysymys on: kuinka päätöksentekuelinten vastuu kansalle toteutetaan? Vastauksen antaminen tähän kysymykseen on todella vaikeaa. Viime aikoina Euroopan Parlamentti on aiempaa äänekkäämmin vaatinut, että komission pitäisi olla vastuussa toiminnastaan parlamentille. Tavallaan tämä vastuu toteutuukin, koska parlamentti voi erottaa komission - minkä parlamentti olisi epäilemättä tehnytkin äskettäisten tapausten yhteydessä ellei komissio olisi eronnut itse.

Antola ja Ojanperä keskustelevat ongelmasta, kuinka pienentää demokratiavajetta kehittämällä instituutioita ja päätöksentekojärjestelmää. Käsitteellä demokratiavaje he tarkoittavat 'kansalaisten käytettävissä olevien vaikuttamiskanavien riittämättömyyttä ja suoranaista kuivumista'. Sekä demokratian että kansallisvaltion perinteet ovat Suomessa vahvat. Ehkä juuri siitä johtuu, että suorilla vaaleilla valittu parlamentti

koetaan parhaaksi kanavaksi vaikuttaa EU:n toimintaan. Demokratian perinne korostaa hallitusten vastuuta suorilla vaaleilla valitulle edustukselliselle elimelle. Kuten tiedämme, tällainen demokratian malli ei toimi EU:ssa.

Euroopan Parlamentin rooli ja valta on olennainen osa demokratia-keskustelua. Olli Kivinen (Helsingin Sanomat 6.5.1999) sanoo, että Euroopan Parlamentti vahvistaa jatkuvasti rooliaan EU:n kehittämisessä. Hän väittää jopa, että parlamentin valta on viimeksi kuluneen 20 vuoden aikana kasvanut enemmän kuin minkään muun osan EU:n rakenteesta. Parlamentilla on Kivisen mukaan jo nyt niin paljon valtaa, että se pystyy ohjaamaan kehitystä haluamaansa suuntaan, kun EU:n rakenteita ryhdytään taas muokkaamaan.

Vaikka on olemassa Euroopan Parlamentti, ei EU:ssa ole parlamentaarista järjestelmää. EU:lla ei ole hallitusta, joka nauttisi parlamentin luottamusta, koska komissio ei täytä normaalin parlamentaarisen hallituksen kriteereitä (Rehn 1996).

Tiilikainen (1995) muistuttaa, että Suomen historia on ollut kertomus maan tiestä itsenäiseksi valtioksi ja myöhemmin taistelua itsenäisyydestä. Suomella on hyvin valtio-keskeinen historia eikä federalistinen perinne ole koskaan päässyt kasvamaan. Tiilikainen sanoo edelleen, että valtio-perinteen vankkana edustajana Länsi-Euroopassa Suomella voisi olettaa olevan huono valmius sopeutua Euroopan integraatio-projektiin. Kun tämä seikka otetaan huomioon, Suomen jäsenyyden toteuttaminen osoittautui Tiilikaisen mukaan yllättävän helpoksi. Tosiasia on kuitenkin, että Suomelle syntyi historiallinen mahdollisuus määritellä uudelleen kansainvälinen asemansa, kun maan oli mahdollista liittyä EU:hun heikon Venäjän ja kylmän sodan loppumisen olosuhteissa.

Tohtori Allan Rosas, EU:n komission johtava lainopillinen neuvonantaja, sanoo artikkelissaan (Turun Sanomat 8.5.1999), että Euroopan Yhdysvallat on käsitteenä joko päiväuni tai kirosana. Toisaalta Rosaksen mukaan on selvää, että EU on ottanut

monta askelta ylikansallisten rakenteiden suuntaan sekä taloudellisen ja myöhemmin myös poliittisen yhdentymisen suuntaan. Rosas muistuttaa, että EU ei ole kansainvälinen organisaatio. Se on ylikansallinen yhteisö, unioni, joka unionisopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan tarkoittaa "uutta vaihetta kehityksessä sellaisen yhä läheisemmän Euroopan kansojen välisen liiton luomiseksi, missä päätökset tehdään mahdollisimman avoimesti mahdollisimman lähellä kansalaisia".

Mutta kansallisvaltio ja integraatio eivät ehkä olekaan toistensa vastakohtia, kuten Olli Rehn (1996) muistuttaa. "Kansallisvaltion kyky luoda kansalaisilleen turvallisuutta ja hyvinvointia vahvistui eikä suinkaan heikentynyt sen johdosta, että Saksa sidottiin Euroopan integraatioon ja että vapaakauppa ja sisämarkkinat vauhdittivat taloudellista kasvua ja pitivät yllä lähes täystyöllisyyttä" (Rehn 1996). Rehn on tehnyt mielenkiintoisen havainnon koskien kansallisvaltion autonomian astetta. Ajanjaksona 1973-1985, jolloin muodollinen integraatio eteni hitaimmin, kansallisvaltiot menettivät eniten autonomiaansa. Tavarat ja ihmiset alkoivat liikkua rajojen yli 1970-luvulla enemmän kuin koskaan aiemmin, pääoma ja investoinnit 1980-luvulla. Rehn vetää tästä johtopäätöksen, että on syytä tehdä ero muodollisen ja todellisen autonomian välillä. Autonomia on perinteisen valtio-keskeisen ajattelutavan mukaan kansallisvaltion ominaispiirre. "Valtiokeskeinen ajattelu korostaa muodollista suvereniteettia, joka nojaa perustuslakiin ja valtiojärjestelmään. Kansainvälisten suhteiden laadullista muutosta ja taloudellista keskinäisriippuvuutta painottava näkemys puolestaan korostaa tosiasiallisen suvereniteetin merkitystä. Tämän koulukunnan mukaan kansakunnan mahdollisuus ohjata itsenäisesti omaa kohtaloaan riippuu enemmän kansantalouden voimasta ja teknologisesta suorituskyvystä kuin valtiosääntöön nojautuvasta muodollisesta itsemääräämisoikeudesta" (Rehn)

Toistaiseksi on ilmeistä, että kansallisvaltio on luonteenomaisin poliittisen yksikön piirre. Muutos kansallisesta suvereniteetista eurooppalaiseen suvereniteettiin on hyvin hidas. Kaikki on tietenkin mahdollista. Jos Euroopan valtiot päättävät antaa Euroopan kasvaa poliittiseksi kokonaisuudeksi, niin siinä tapauksessa kansallinen suvereniteetti

vähenee tai häviää kokonaan. Toisaalta se vahvistaisi Eurooppaa globaalissa kontekstissa ja Euroopan kansalaiset voisivat hyötyä siitä.

EU:n laajeneminen on prosessi, joka sitoo EU:n poliittista kokonaisuutta, koska suvereenit kansallisvaltiot ovat laajenemisen perusyksiköitä. Toisaalta Euroopassa on yhä alueita - kuten Balkan - missä poliittiset yksiköt määritellään etnisin perustein !

Euroopan poliittinen kokonaisuus on yhä epätäydellinen. Kansallisvaltiot ovat syntyneet kulttuurisin, historiallisin ja maantieteellisin perustein. Ihmiset haluavat yhä samastua kansallisuuteensa ja olla lojaaleja kansallisvaltiolleen. Talvisodan henki yhdisti suomalaiset v. 1939 taistelemaan itsenäisyytensä puolesta. Useimmat suomalaiset miehet ovat - uskoakseni - edelleen valmiita puolustamaan maataan jopa henkensä kustannuksella. Mutta talvisodan henki olisi kaukana, jos suomalaisten pitäisi taistella Euroopan unionin puolesta.

Mutta onko federalistinen EU sitten vastaus demokratiavajeen ongelmaan ? Siinä muodossa, mitä federalistisella EU:lla tavallisesti tarkoitetaan, se perustuu kansallisvaltion periaatteille. On olemassa riski, että federalistinen EU toistaa kansallisvaltion ongelmat, mutta suuremmassa mittakaavassa. Tuen täysin sitä ajatusta, että demokratian periaatteita voi ja täytyy muuttaa ja soveltaa uusissa olosuhteissa."Alueellistuvassa ja globalisoituvassa maailmassa tarvitaan myös sellaista poliittista mielikuvitusta, joka kykenee näkemään demokratian ihanteena ja legitimaatioperiaatteena, joka kehittyy ja muuntuu, ja demokratisaation prosessina, joka ei liity mihinkään tiettyyn historialliseen yhteiskuntamalliin" (Minkkinen ja Patomäki 1997; Leander ja Guzzini 1997).

3 TURVALLISUUSPOLITIikka

Turvallisuuspolitiikka on ehkä tekijä, joka eniten yhdistää Suomen ja Euroopan historioita (Mikkeli 1998). Suomen historian kirjoituksen ydinajatus on näkemys Suomesta maana, joka on jatkuvasti uhan alaisena ja jota täytyy puolustaa. Professori Seppo Knuuttila (1994) on kuvannut kirjassaan 'Tyhmän kansan teoria' kuinka "myyttisen, autonomisen ja itsenäisen Suomen kertomusta läpäisee puolustuksen ihanne, joka on tihentynyt osaksi mentaliteettiamme". Knuuttila kuvaa edelleen, kuinka Suomea puolustetaan ja Suomi puolustautuu edelleen, vaikka ei olisikaan aivan selvää, missä vihollinen piileksii. Vainoharhaisuus ja eristäytyminen ovat Knuuttilan mukaan puolustautumisen hyveen pimeitä puolia.

Kun Euroopan poliittinen ympäristö muuttui dramaattisesti 1990-luvun alkupuolella, puolueettomuus menetti keskeisen merkityksensä Suomen ja Ruotsin ulkopoliitikassa (Pesonen ja Sänkiaho 1994). Siihen asti puolueettomuus oli Suomen kansainvälisen aseman ja turvallisuuspolitiikan tärkein ilmaisu. Puolueettomuus on sodan jälkeisen ajan ollut erityisesti turvallisuuspoliittinen ratkaisu Suomelle. Pienen maan identiteetti ja maantiede olivat, kuten Tiilikainen (1998) sanoo, jotka realistisen tulkinnan kautta toimivat tämän politiikan välittömänä perustana.

Tyypillistä uudelle politiikalle on, että Suomi haluaa pitää auki useita optioita kansallisen turvallisuutensa takaamiseksi. Ajatellaan, että EU-jäsenyys lisää optioiden määrää (Pesonen ja Sänkiaho (1994).

Presidentti Mauno Koivisto sanoi Suomen EU-jäsenyyden toteuduttua vuonna 1995, että "turvallisuuspoliittiset syyt olivat mielestäni se näkökohta, joka kaikkein voimakkaimmin puhui siihen suuntaan, että meidän piti EY:öön liittyä". Hän arvioi, että taloudelliset syyt olivat kuitenkin toissijaisia. Minkkinen ja Patomäki (1997) tekevät edellä sanotusta sen tulkinnan, että käytännössä Koiviston mainitsemat

'turvallisuuspoliittiset syyt' tarkoittavat sitä, että EU-jäsenyys tarjoaa - suoraan tai epäsuorasti - suojaa Venäjän mahdollista epätasapainoisuutta ja uhkaa vastaan.

EU-jäsenyyden merkitys oli ehkä suurin Suomen kansainvälisen aseman ja erityisesti Suomen ulkopoliitiikan kannalta. Valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen raportti v. 1995 luonnehti EU-jäsenyyttä oleellisena muutoksena Suomen asemassa. Raportin mukaan aiempi asema idän ja lännen välissä korvattiin Euroopan unionin jäsenyydellä. Valtioneuvoston raportissa sanotaan myös, että Suomen jäsenyys EU:ssa vahvistaa turvallisuutta auttamalla vastustamaan sotilaallisia uhkia ja ehkäisemään ennakolta yrityksiä painostaa Suomea. Raportin logiikasta ja selityksistä voi tehdä sen tulkinnan, että kun Suomi on EU:n jäsen, sen ei tarvitse olla avoimesti huolissaan siitä mahdollisuudesta, että se jäisi yksin, vaan sillä olisi aikaa odottaa ja katsoa mitä tapahtuu.

Epäilemättä suuri osa suomalaisista oli väsyneitä jatkuvaan spekulointiin Suomen asemasta. Olli Kivinen ilmaisi sen hyvin kolumnissaan (Helsingin Sanomat 29.12.1994), siis pari päivää ennen Suomen jäsenyyden voimaan tuloa, jolloin hänen kolumninsa otsikko oli: "1.1.1995 Ei spekulatioita". Ja olihan se suuri muutos; siihen asti - kuten Kivinen sanoo - Suomen oletettiin pysyttelevän sellaisten läntisten yhteyksien ulkopuolella, jotka mahdollisesti heikentäisivät Neuvostoliiton johdon luottamusta Suomen ulkopoliitiikan jatkuvuuteen ystävyys-, yhteistyö- ja avunanto-sopimuksen puitteissa. Toisaalta lännen piti olla myös olla vakuuttunut Suomen puolueettomuudesta. Arviot, joita tehtiin ihmisten äänestysmotiiveista Suomen EU-kansanäänestyksessä, osoittivat, että kansallisen turvallisuuden kysymyksillä oli suurin paino, kun ihmiset tekivät äänestyspäätöksiään. Venäjän kehitys oli silloin hyvin epävarmaa, ja suomalaiset halusivat varmistautua siitä, että Suomi ei joudu vedetyksi siihen kaaokseen.

Optiot muuttuvien tilanteiden varalta siis pidetään auki - ainakin Suomen puolelta. Kuten Vaahtoranta (1998) sanoo, tämän politiikan mukaan Suomella ei ole kiirettä

liittyä Natoon. Ilmaisuu halukkuudesta liittyä Natoon tässä vaiheessa veisi Suomen samaan joukkoon niiden maiden kanssa, jotka eivät vielä kuulu EU:hun (Vaahtoranta). Tämän perustelun suhteen Vaahtoranta esittää epäilyjä. Hän sanoo, että jos yksin jäämisen pelon vähentäminen ja turvallisuus perinteisessä mielessä ovat niin keskeisiä tavoitteita (kuten raportti ja presidentin sekä joidenkin ministereiden lausunnot osoittavat) olisi järkevää liittyä myös Natoon. Hän myös muistuttaa, että huolimatta yhteistyöstä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa ja EMU:n kolmannesta vaiheesta, EU ei ole kollektiivinen puolustusliittoutuma ja EU on myös osoittautunut melko tehottomaksi toimijaksi perinteisissä turvallisuuspolitiikan kysymyksissä.

Tomas Ries (1998) katsoo, että seuraavan kymmenen, viidentoista vuoden aikana kolme keskeistä aluetta vaikuttavat Suomeen turvallisuuden kannalta:

1. Suomen itäinen naapuri: Venäjän federaatio, "romahtanut nykyaikainen imperiumi"
2. Suomen läntinen perhe: Euroopan unioni, "turmeltunut post-moderni yhteisö"
3. Euroopan turvallisuuspoliittinen ankkuri: Yhdysvallat

Ries on tehnyt erittäin hyvän analyysin Suomen turvallisuuspoliittisesta tilanteesta. Hän sanoo, että tavallaan Suomen jäsenyys EU:ssa edustaa "vakuutuspolitiikkaa siltä varalta, että kehitys Venäjällä kääntyy pahempaan suuntaan". Mutta samalla hän muistuttaa, kuten monet muutkin ovat tehneet, että EU-jäsenyys ei anna mitään turvallisuustakuita vakavan kriisin varalle, eikä myöskään näytä siltä, että Eurooppa yksin pystyisi luomaan sellaisia takuita nähtävissä olevassa tulevaisuudessa. Ries esittää edellä esitettyyn perustuen seuraavia relevantteja kysymyksiä:

1. Missä määrin mahdollisuus Venäjän vaarallisesta tulevaisuuden kehityksestä oikeuttaa Suomen etsimään lisää kovaa turvallisuustukea lännestä ?

2. Mitkä olisivat sellaisten yhteyksien kustannukset pohjoismaiselle alueelle (erityisesti Baltian maille) ja Suomen pitkän aikavälin suhteelle Venäjän kanssa ?
3. Kuinka kiireellistä Suomelle on tehdä päätös ?
4. Mistä sellaisia turvallisuustakuita pitäisi hakea ?

Ries on hyvin suora analyysissään. Hän sanoo, että kolme ensimmäistä kysymystä muodostavat Suomen nykyisen olemassaolon dilemman. Ries kutsuu Suomen nykyistä 'asentoa' erinomaiseksi 'stop-gap' toimenpiteeksi - täysi poliittinen ja taloudellinen fuusio lännen kanssa EU:n kautta, pysyen sotilaallisesti varuillaan, säilyttäen sotilaallisen sitoutumattomuuden ja itsenäisen puolustuskyvyn, ja korostaen, että nopeat muutokset Suomen turvallisuuspolitiikassa eivät ole tarpeen nykyisissä kansainvälisissä olosuhteissa.

Olli Rehn (1996) esittää seuraavanlaisen määritelmän Suomen turvallisuus-asemalle: Suomen asema on kahden tekijän funktio; Venäjän ja muun Euroopan väliset voimasuhteet ja yhteistyösiteet sekä Venäjän Suomen-politiikka. Rehn sanoo, että "tämän yhtälön kehyksissä muotoutuu myös pienen valtion legitiimi turvallisuusintressi, jota Suomi on historian varrella soveltanut niin pyrkimyksenä puolueettomuuteen, tukeutumisena kollektiivisiin turvallisuusjärjestelyihin kuin sotilaallisen liittosuhteen hakemisena".

Tietenkin Suomessa tunnetaan historia ja myös nykyinen tilanne, missä Euroopan yhteisön jäsenmaat ovat 1970-luvulta lähtien yrittäneet löytää yhteistä ulkopoliitiikkaa, mutta tosiasia on, että turvallisuuspolitiikkaa koskevat päätökset on tehty muualla. Tiilikainen (1996) sanoo, että kun demokratisointi-prosessi keski- ja Itä-Euroopassa alkoi, EY nousi turvallisuuspoliittiseksi toimijaksi Euroopassa. Euroopan yhdentymisestä tuli suuri haaste EU:lle ja se taas vaikutti yhteisön kehittämiseen

poliittiseksi unioniksi. Unioni on kuitenkin kohdannut suuria vaikeuksia etsiessään sopivia institutionaalisia järjestelyjä turvallisuusjärjestelmälle.

EU ei ole sotilaallinen liittoutuma. Silti EU-jäsenyys luo lisäarvoa Suomen kansalliselle turvallisuudelle (Rehn 1996). EU ei voi antaa Suomelle sotilaallisia takuita, mutta se voi luoda poliittista yhteenkuuluvuutta. Suomen kohtalosta ei voida päättää yli suomalaisten päiden ilman että voimme itse vaikuttaa päätöksiin. Siitä Suomen historia tarjoaa jo riittävästi esimerkkejä (Rehn).

Turvallisuuspolitiikka on Suomen näkökulmasta tärkeä alue, mutta on esitetty epäilyksiä unionin kyvystä toimia tällä alueella. Se on, kuten Antola (1996) sanoo, hallitusten välistä toimintaa, jossa käytännön toimista täytyy päättää yksimielisesti. "Tosi paikan tullen tarvitaan välttämättä poliittista päättäväisyyttä, reagointinopeutta ja lopulta ennakointikykyä" (Antola). Antola nostaa esille EU:n turvallisuuspolitiikan dilemman: jäsenmaat puhuvat yhteisistä turvallisuustarpeista ja laajasta turvallisuuskäsitteestä, mutta ne silti arvioivat turvallisuutta omista kansallisista näkökohdistaan käsin. Antola sanoo tämän dilemman johtuvan siitä, että jäsenmaat eivät luota siihen, että unioni takaisi niiden turvallisuuden eivätkä sen vuoksi ole halukkaita antamaan sille tehokkaita instrumentteja ja velvoittavia tehtäviä.

Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa korostetaan turvallisuuden moniulotteista luonnetta. Sotilaallisen turvallisuuden lisäksi myös turvallisuuden yhteiskunnalliset, ekologiset ja demokraattiset ulottuvuudet ovat tärkeitä (esim. Rehn 1996). Suomen suurimpia uhkia eivät kenties ole Venäjän poliittiset tai sotilaalliset pyrkimykset, vaan sen ydinturvallisuus, Pietarin alueen ydinvoimalat ja Kuolan ydinaseistus. Rehnin mukaan Venäjän ydinturvallisuuden parantamiseksi tarvitaan EU:n resursseja ja asiantuntemusta, kun Yhdysvallat vähentää panostaan.

Suomi pyrkii turvallisuuspolitiikassa kohti yhteisöpohjaisia rakenteita. Samanaikaisesti Suomi haluaa ylläpitää oman puolustuskykynsä. Rehn arvioi, että yhteisöpohjainen

turvallisuuspolitiikka ilman mukanaoloa liittoutumissa voi myös pitkällä aikavälillä olla paras ratkaisu Suomen turvallisuuspolitiikalle.

Tiilikainen (1996) muistuttaa, että yleisesti ottaen Länsi-Euroopan maat eivät koe, että niiden turvallisuus olisi uhattuna siinä mielessä, että jokin maa tai maaryhmä uhkaisi niitä sodalla tai sotilaallisella aggressiolla. Aivan kuten entisissä Itä-Euroopan maissa myös Suomessa turvallisuuden sotilaallinen aspekti on edelleen tärkeä, vaikka turvallisuuden uusia аспекteja on tullut esille.

4 TALOUS- JA RAHAUNIONI (EMU)

Suomen liittymisestä talous- ja rahaliiton kolmanteen vaiheeseen tuli poliittisesti vaikea asia. Tosiasiassahan Suomi oli jo jäsenyyttä hakiessaan hyväksynyt EMU-jäsenyyden hyväksymällä Maastrichtin sopimuksen. Tämä tosiasia näytti olevan silti yllätys ei vain EU-jäsenyyden vastustajille vaan myös joillekin johtaville poliitikoille. Tavallaan Suomen EU-jäsenyyttä koskeva keskustelu toistui akselilla jäsenyyden puolesta tai sitä vastaan. Suomen hallitus päätti, että EMU:sta ei järjestetä kansanäänestystä vaikka esim. Ruotsissa päätettiin järjestää. Itse asiassa yksi argumentti sen puolesta, että kansanäänestystä ei järjestetä, oli se, että Suomen ei pidä seurata Ruotsia niin kuin tehtiin EU-jäsenyyshakemuksen suhteen.

Asiantuntijaryhmä teki vuonna 1997 perusraportin poliittista EMU-päätöstä varten. Ryhmän nimitti pääministeri Paavo Lipponen. Ryhmän puheenjohtaja oli professori Jukka Pekkarinen. Raportin yhteenvedossa todetaan, että EMU on poliittisesti merkittävä askel kohti integraation syvenemistä ja monitahtisuutta. Raportti korostaa myös, että Maastrichtin sopimus ei muuta unionin toiminnan hallitusten välisen yhteistyön perusmallia. Asiantuntijaryhmä keskittyi raportissaan arvioimaan osallistumista rahaliittoon erityisesti taloudellisen tasapainon näkökulmasta. Ryhmä esittää, että siirtyminen yhteiseen valuuttaan ensimmäisten maiden joukossa antaa Suomelle mahdollisuuden vaikuttaa rahaliittoa koskevaan päätöksentekoon. Ulkopuolelle jäämisen etuna olisi, että Suomi saisi informaatiota ja kokemuksia EMU:n toiminnasta ennen omaa päätöstään.

Raportin johdannossa sanotaan: "Suomen osallistuminen yhteiseen rahaan on monitahoinen talous- ja ulkopoliittinen kysymys. Sitä koskeva päätös sekä sen pohjana olevan poliittisen kokonaisarvion tekeminen kuuluvat poliittisille päätöksentekijöille". Professori Veikko Reinikainen (1998) kommentoi tätä sanomalla, että tavallaan hän ymmärtää esitetyn määritelmän, mutta kysyy, eikö se ylikorosta ratkaisun poliittista luonnetta ja vastaavasti aliarvioi taloudellisen asiantuntemuksen merkitystä.

Raportissa arvioidaan perusteellisesti EMU:n mikro- ja makro-tason vaikutuksia Suomelle. "On olemassa makrotaloudellisia, taloudellista tehokkuutta lisääviä hyötyjä, joita yhteinen raha tarjoaa valuutanvaihtokustannusten ja valuuttakurssiriskin vähetessä sekä markkinoille tulon esteiden alentuessa ja kilpailun lisääntyessä". Makrotaloudellisista vaikutuksista todetaan seuraavaa:

"Makrotaloudellinen näkökohta liittyy siihen, mitä vaikutuksia rahaliittoon osallistumisella on taloudelliseen vakauteen. Nämä makrotaloudelliset vaikutukset ovat eri suuntaisia. Itsenäisestä rahapolitiikasta luopuminen merkitsee toisaalta talouspolitiikan pelivaran kaventumista silloin kun kansantalouteen kohdistuu häiriöitä, jotka poikkeavat rahaliiton muista jäsenmaista. Toisaalta talouspolitiikan uskottavuus voi parantua ja häiriöluonteisten valuuttakurssien muutosten riski pienentyä. Yhteinen raha vois siten alentaa korkotasoa inflaatiota koskevan epävarmuuden vähetessä niissä maissa, joissa korot ovat korkeita".

Rahaliitosta keskusteltiin myös yleisellä tasolla, ei ainoastaan Suomen näkökulmasta. Reinikainen (1998) kritisoi optimaalisen valuutta-alueen teorian mekaanista soveltamista EMU-projektiin tiedostamatta Euroopan integraation ainutkertaista perusluonnetta. "EU-integraation tapauksessa on kysymys maaryhmästä, jolle on ominaista historiallinen kohtalonyhteys ja halu edistää sekä taloudellista että poliittista integraatiota. EMU-hanketta ei voida arvioida kapean, kaikkia alkuehtoja annettuina tarkastelevan kalkyylin näkökulmasta. Kysymys on ennemminkin siitä, voiko rahaliiton edellyttää käynnistävän sellaisen sopeutumis- ja transformaatioprosessin, että rahaliitto, jota jo yhteenkuuluvuuden vuoksi pidetään suotavana, muodostuu vähitellen myös taloudellisesti hyvin toimivaksi" (Reinikainen).

Välttämättömyys-argumentin käytöstä tuli varsin suosittu suomalaisessa EMU-keskustelussa. Tämän argumentin käyttäjät sanovat, että koska Suomi on EU:n jäsen, on välttämätöntä, että Suomi on EU:n 'kovassa ytimessä', missä keskeiset päätökset tehdään. Pelko syrjäytetyksi ja eristetyksi tulemisesta ja sen seuraukset ovat Minkkisen

ja Patomäen (1997) mukaan olleet tyypillinen piirre kaikissa niissä maissa, jotka ovat myöhemmin liittyneet EU:hun.

Suomessa keskusteltiin sekä EMU:n poliittisista että taloudellisista vaikutuksista. Tai oikeastaan siitä kysymyksestä, onko EMU poliittinen vai taloudellinen projekti, tuli oma keskustelun aiheensa. Sekä taloudellisia että poliittisia argumentteja esitettiin keskustelun kuluessa. Tärkein taloudellinen argumentti oli, että EMU luo tasapainoa Suomen talouteen ja lisää Suomen talouspolitiikan uskottavuutta erityisesti investoijien keskuudessa.

Yksi EMU-jäsenyyden seuraus tietenkin on, että maa menettää oman kansallisen valuuttansa. Tämä oli myös osa suomalaista keskustelua. Suomen markka on ollut itsenäisyyden symboli. Tavallisten kansalaisten ja erityisesti vanhempien ihmisten keskuudessa tätä pidettiin tärkeänä aiheena, mutta lopulta tästä asiasta ei tullut todellista estettä jatkaa EMU-valmisteluja. Luonnollisesti Suomen EMU-jäsenyyttä tukeneet poliitikot yrittivät tehdä kansallista valuuttaa koskevasta kysymyksestä niin epäpoliittisen kuin mahdollista. Mutta kuten Minkkinen ja Patomäki aivan oikein korostavat, valuutan poliittisen merkityksen pienentyessä myös uuden valuutan euron potentiaalinen symboli- ja identiteetti-arvo häviää tai ainakin heikkenee.

Taloudellisista vaikutuksista korostettiin sitä riskiä, että Suomi menettää optionsa reagoida itsenäisesti taloudellisiin vaihteluihin. Suomen markan devalvaatiota on perinteisesti pidetty keinona nousta ylös lamasta. EMU-kriitikkojen mukaan Suomen talous eroaa muista Euroopan talouksista siten, että se on paljon herkempi epäsymmetrisille häiriöille kuin muut Euroopan taloudet. Olli Rehnin mielestä suuret vaihtelut johtuvat pikemminkin talouspolitiikan virheistä. Hänen mukaansa reaktiot vaihteluihin ovat usein olleet väärin mitoitettuja ja väärin ajoitettuja.

Suomessa oli vilkas keskustelu devalvaation tarpeesta talouspolitiikan välineenä tulevaisuudessa. Keväällä lähes kaikki kääntyivät sille kannalle, että devalvaatio-

inflaatio-kierteestä on haittaa Suomelle tai ainakin sille kannalle, että tämän politiikan jatkaminen ei ole enää järkevää (Patomäki ja Minkkinen 1997). Ehkäpä käännekohta tässä keskustelussa oli Suomen teollisuuden ja työnantajien keskusliiton puheenjohtajan Georg Ehrnroothin mielipide vuonna 1996. Hän sanoi, että Suomen ei enää tarvitse pitää kiinni devalvaatio-optiosta. Ehrnrooth korosti myös sitä, että EMU luo talouteen vakautta, alentaa korkotasoa, lisää talouspolitiikan uskottavuutta ja siten parantaa taloudellista tilannetta. Teollisuuden puheenjohtaja oli sitä mieltä, että vapaat markkinat ovat tärkeitä Suomen teollisuudelle. Hän katsoi, että EMU voi luoda ne pelisäännöt, joita tarvitaan vapaiden markkinoiden olemassaolon varmistamiseksi.

Poliittisessa EMU-keskustelussa analysoitiin kahta aihetta: EMU:n turvallisuus-aspektia ja Suomen vaikuttamismahdollisuuksia EU:n päätöksiin. Minkkinen ja Patomäki esittivät, että EMU-päätös on myös osa Suomen turvallisuuspolitiikkaa. Suomi haluaa olla osa Euroopan integraatiota ja mieluummin siinä piirissä, missä EU:n tulevaisuutta koskevia päätöksiä tehdään. Tässäkin yhteydessä todettiin, että Suomen tavoitteena on välttää sellaista tilannetta, missä Suomea koskevia päätöksiä tehdään suomalaisten päiden yli. Olli Rehn sanoo, että EMU on pohjimmiltaan poliittinen ja historiallinen projekti. Se liittyy Euroopan integraation yleiseen kehitykseen, myös EU:n laajenemiseen Itä- ja Keski-Euroopan maihin.

EMU-kritiikki Suomessa liittyy yleisesti EMU:n talouspoliittiseen sisältöön ja pelkoon, että EMU uhkaa Suomen suvereenisuutta ja autonomiaa ja siten suomalaista demokratiaa - erityisesti tilanteessa, missä ei ole olemassa eurooppalaista demokratiaa (Minkkinen ja Patomäki). Pelätään, että EMU lisää EU:n demokratia-vajetta.

Antola (1998) sanoo, että EMU muuttaa EU:ta kahdella tavalla. Ensinnäkin se synnyttää EU:n sisälle ytimen, joka päättää unionin tulevaisuuden toiminnasta myös niiden puolesta, jotka eivät ole tuossa ytimessä. Toiseksi se edellyttää unionin päätösvallan laajentamista myös sellaisille talouspolitiikan alueille, jotka aikaisemmin ovat kuuluneet kansallisvaltioille. Antola on edelleen sitä mieltä, että EMU edellyttää

tietoisia toimenpiteitä markkinaintegraation lähialueilla kuten työllisyys-, alue- ja sosiaalipolitiikassa, jotta talousyhteisön toiminnan yhteiskunnalliset kärjistymät voidaan tasoittaa ja markkinoita ohjata.

Nykyisin lähes kaikki tuntuvat olevan tyytyväisiä Suomen osallistumiseen EMU:un ensimmäisten maiden joukossa. Suomi sai jopa positiivista julkisuutta, koska se täytti EMU-kriteerit parhaiden maiden joukossa. Vaikka Suomi on menettänyt oman valuuttansa, voidaan EMU-jäsenyydestä jo nyt nähdä monia hyötyjä. Esim. Suomella on nyt alempi keskuspankkikorkotaso kuin koskaan markan historian aikana. Professori Paavo Okko (Turun Sanomat 29.5.1999) muistuttaa, että paitsi korkotaso myös inflaatio on alhaisella tasolla ja USA:n dollari korkealle arvostettu suhteessa euroon, Suomen viennissä on hyvä ilmapiiri ja samoin kotimaan markkinoilla. Okko on sitä mieltä, että Suomi teki oikean päätöksen osallistuessaan EMU:un ensimmäisten maiden joukossa. Esim. Ruotsi ei ole hyötynyt siitä potentiaalisesta edusta, että se oppisi muiden kokemuksista. Suomen korkotaso on alempi kuin Ruotsin ja Suomen poliittinen kurssi EU:ssa korkeampi. Okko sanoo, että ainakin jotkut euroon liittyvät pelot ovat osoittautuneet tarpeettomiksi, mutta että on liian aikaista tehdä kokonaisarviota Suomen EMU-päätöksestä.

5 POHJOINEN ULOTTUVUUS

Suomen aloite vahvistaa pohjoista ulottuvuutta eurooppalaisessa yhteistyössä esitettiin julkisesti ensimmäistä kertaa pääministeri Paavo Lipponen toimesta syyskuussa 1997 kansainvälisessä konferenssissa Rovaniemellä. Tällä idealla on taustansa viimeaikaisessa historiassa. Vuonna 1995 Suomesta, Ruotsista ja Itävallasta tuli EU:n jäseniä. Suomen ja Ruotsin liittymispäätös antoi uutta puhtia Saksan ja Tanskan pyrkimyksille tuoda Itämeren alue aiempaa vahvemmin esille EU:n alueellista kehitystä koskevien kysymysten yhteydessä. Suomen ja Ruotsin jäsenyyden myötä unioni laajeni Itämeren alueelle ja pohjoisen napapiirin yli ja samalla EU:lle syntyi 1300 km pitkä raja Venäjän kanssa. Tulevaisuudessa tapahtuvat Baltian maiden ja Puolan liittymiset EU:hun korostavat lisää sitä tosiasiaa, että unioni ja Venäjä ovat naapureita (Lipponen 1999). Samanaikaisesti maantieteellis-taloudellinen tasapaino Venäjällä on siirtynyt länteen päin, erityisesti luoteeseen. EU:n osuus Venäjän ulkomaankaupasta oli ennen nykyistä kriisiä noin 40 %. Lipponen (1999) toistaa Suomen näkemyksen, että pohjoisen ulottuvuuden aloite ei edellytä uusia rahoitusinstrumentteja eikä uusia instituutioita. Lipponen sanoo kuitenkin, että merkittäviä uusia investointeja etsitään, rahoituskeinojen välistä koordinaatiota täytyy parantaa, esim. yhteisten rahoitus-operaatioiden muodossa.

Lipponen (1999) vertaa pohjoista ja eteläistä ulottuvuutta toisiinsa ja toteaa, että Suomi osallistuu unionin-laajuisten asioiden ajamiseen riippumatta niiden maantieteellisestä suunnasta ja erityisen aktiivisesti unionin eteläisen ja kaakkoisen ulottuvuuden kehittämiseen. "Unionin ulottuminen yhä kauemmaksi etelään tai pohjoiseen on unionin yhteinen asia", sanoo Lipponen. EU:ssa on tehty paljon työtä Välimeren alueen ongelmien ratkaisemiseksi. Suomen aloite ei ole vastaveto Välimeren alueen kehittämiseksi.

Pohjoisen ulottuvuuden aloite on seurausta EU:n laajenemisesta Itämeren alueelle, mutta se myös tukee tätä prosessia ja auttaa valmistamaan ehdokas-maita EU:n

jäsenyyteen, sekä edistää Baltian maiden ja Venäjän välisten suhteiden normalisointia, sanoo Lipponen (1999). Hänen mukaansa Baltian maiden ja Puolan jäsenyys johtaa Itämeren alueen jälleenrakentamiseen, kun Itämerestä tulee unionin sisäinen vesireitti. Samalla EU:n, Venäjän ja Baltian maiden keskinäinen riippuvuus lisääntyy.

Rovaniemen puheessaan pääministeri Lipponen määritteli pohjoisen ulottuvuuden maantieteellisesti siten, että se kattaa alueet Islannista Luoteis-Venäjälle ja Jäämereltä Itämeren etelä-rannikolle. Sen vuoksi pohjoinen ulottuvuus koskettaa Venäjän ja Baltian maiden lisäksi myös kaikkia Pohjoismaita ja Puolaa (Lipponen 1997).

Suomen pohjoisen ulottuvuuden kannanotossa painopiste on seuraavissa asioissa: ympäristökysymykset, luonnonvarojen käyttö kestävällä tavalla, logistiikan ja liikenneyhteyksien parantaminen. Euroopan pohjoiset alueet ovat potentiaalisia kasvualueita, koska niillä on runsaasti energia-, metsä-, mineraali- ja kalavaroja. Käydyssä keskustelussa on korostettu EU:n energia-riippuvuutta. Onkin arvioitu, että vuonna 2020 EU tuo 70 % tarvitsemastaan luonnonkaasusta ja yli 90 % öljystä. On olemassa tarve monipuolistaa EU:n energian tuotannon lähteitä ja kuljetusverkostoja. Barentsin ja Karan meren kaasureservit ovat Euroopan strateginen energiareservi, totesi valtiosihteeri Rauno Saari puheessaan Turussa 30.11.1998.

Suomen näkökulmasta katsottuna Suomen esittämä pohjoisen ulottuvuuden aloite on hyvin tärkeä. Lassi Heininen (1999) kuvaa väitöskirjassaan tämän aloitteen historiaa. Heinisen mukaan ulkoministeri Heikki Haavisto esitti pohjoisen ulottuvuuden idean ensimmäisenä julkisuudessa vuoden 1994 alussa. Haavisto (ja Suomi) ehdottivat pohjoista tai pohjoismaista ulottuvuutta EU:n uudeksi toiminta-alueeksi. Tämän alueen nähtiin muodostuvan Norjan, Ruotsin ja Suomen liittyessä EU:hun. Presidentti Ahtisaari asetti Suomen EU-politiikalle kolme tavoitetta, jotka liittyvät pohjoismaisen kulttuurin ja identiteetin vaalimiseen, pohjoisen ulottuvuuden luomiseen EU:lle ja rajan yli tapahtuvaan yhteistyöhön Venäjän ja Baltian kanssa.

Vuoden 1996 alussa voidaan havaita ensimmäiset merkit siitä, että Suomen lähialuepolitiikkaa ja Venäjä-suhteita käytetään Suomen ulkopolitiikassa. Nyt pohjoinen ulottuvuus on selkeästi osa Suomen ulkopolitiikkaa. Aloite hyväksyttiin EU:n asialistalle Luxemburgin huippukokouksessa joulukuussa 1997. Suurena haasteena on nyt luoda sisältöä tälle politiikalle. 'Kovien' ja hyvin pitkän aikavälin asioiden lisäksi myös 'pehmeitä' asioita, jotka liittyvät ihmisten arkipäivän elämään, pitäisi sisällyttää ohjelmaan (Stenberg, Helsingin Sanomat 13.11.1999). Suomen ja Venäjän välinen ja samalla EU:n ja Venäjän välinen 1300 km pitkä raja on samalla Euroopan, ellei koko maailman syvin sosiaalinen ja taloudellinen kuilu (Heikkinen 1999). Tämän tosiseikan vahvoja indikaattoreita ovat odotettavissa oleva elinikä, mikä on suomalaisilla miehillä 73 vuotta ja venäläisillä miehillä 57 vuotta. Suomalaisen opettajan palkka on 50-70 kertaa suurempi kuin venäläisen kollegansa. Erityisesti Venäjän luoteiset alueet kärsivät vakavista sosiaalisista ongelmista johtuen paikallisten teollisuuksien romahduksesta 1990-luvun alkupuolella. Stenbergin mukaan investoinnit Arkangelin alueen metsäteollisuuteen tehdyt investoinnit olivat vuonna 1995 vain 10 % vuoden 1990 investoinneista, ja vain neljä alueen 30 metsäteollisuuden yrityksestä tuotti voittoa vuonna 1997. Heikkinen sanoo, että tärkeimmät sosiaalipolitiikan ja turvallisuuden kysymykset ovat rikollisuuden estäminen sisältäen huumoririkollisuuden ja laittoman maahan muuton sekä terveydenhuollon ongelmat.

Antolalla (1998) on hieman erilainen lähestymistapa pohjoiseen ulottuvuuteen verrattuna 'viralliseen' lähestymistapaan. Antolan mukaan pohjoisella ulottuvuudella on ainakin kolme tarkoitusta: ensinnäkin, se kuvaa Suomen erityisolosuhteita EU:ssa; toiseksi, se on EU:n laajenemisen ulottuvuus ja kolmanneksi; se tarkoittaa perinteisellä tavalla maapallon pohjoisia alueita, 'pohjoisen pohjoinen'. Antola sanoo edelleen, että pohjoisella ulottuvuudella on myös toinen tulkinta; se liittyy myös unionin ulkopolitiikkaan, erityisesti laajenemiseen, mutta myös EU:n rakenteelliseen uudistamiseen. Antola kytkee pohjoisen ulottuvuuden EU:n Itämeren alueen kautta tapahtuvaan sisäiseen ja ulkoiseen kasvudynamiikkaan. Itämerestä on tulossa, kuten Antola muistuttaa, EU:n sisämeri. Kaikki Itämeren rannikkovaltiot joko ovat jo EU:n

jäseniä tai ovat hakenneet jäsenyyttä. Antola jopa sanoo, että Itämeri on pohjoisen ulottuvuuden ydin. Hän arvioi, että Itämeri-painotteinen pohjoisen ulottuvuuden tulkinta on eräänlainen vastine Välimeren ohjelmalle ja Barcelonan prosessille. Pohjoisen ulottuvuuden tavoitteet ja Välimeren ohjelma ovat tietyssä määrin samankaltaisia. Välimeren ohjelman tavoitteena on yhdistää erilaisia ja hajanaisia tuki- ja kehitysohjelmia, joita EU toteuttaa Välimeren eteläpuolella eli Pohjois-Afrikassa.

Pohjoisen ulottuvuuden aloite tehtiin kahdella oleellisella lisähuomautuksella varustettuna: uusia organisaatioita tai uusia rahoitusjärjestelmiä ei tarvita. Tarvitaan olemassa olevien organisaatioiden toiminnan koordinoitua. EU:n TACIS-, Phare- ja Interreg-ohjelmat on mainittu potentiaalisimpina rahoituslähteinä. Yhtenä pohjoisen ulottuvuuden politiikan tavoitteena on turvata Euroopan Investointipankin rahoitus Venäjällä toteutettaville projekteille (Heikkinen 1999).

Pohjoisen ulottuvuuden aloitteen nykyinen tilanne on se, että Wienin huippukokous hyväksyi sen EU:n asialistalle ja samalla 15 jäsenmaata totesi sen arvon. Neuvosto on aloittanut sen käsittelyn Itä-Euroopan asioiden työryhmässä. Johtavat periaatteet asetettiin Saksan puheenjohtajakauden aikana.

Pohjoisen ulottuvuuden ohjelman ja EU:n Venäjä-strategian välisestä suhteesta on käyty jonkin verran keskustelua. Ainakin maantieteellinen ero on selvä; EU:n Venäjä-strategia kattaa koko Venäjän ja pohjoinen ulottuvuus vain 'Euroopan puoleiset' osat Venäjää ja myös muita maita.

Suomi on korostanut Arktisen alueen yhteistyön tärkeyttä, mutta näyttää siltä, että sekä komissiossa että muissa jäsenmaissa ei ole suurta halukkuutta siihen. Visioiden puute vaivaa Arktisen alueen kehittämistä.

6 SUOMEN PUHEENJOHTAJAKAUDEN HAASTEET

Suomi toimii EU:n puheenjohtajamaana kuluvan vuoden loppupuoliskon. On nähtävissä, että vuodesta 1999 tulee erityisen haasteellinen unionin historiassa. Olli Rehn (1998) arvioi, että haasteet kristalloituvat Agenda 2000 raportissa, mikä ohjaa unionin kehitystä tulevana vuosina. Rehn mainitsee neljä mittavaa asiakokonaisuutta vuodelle 1999: ensinnäkin, neuvottelut jäsenyyttä hakeneiden maiden kanssa ovat silloin hyvin intensiivisessä vaiheessa; toiseksi, sopimus rahoituskehyksiksi vuosille 2000-2006 täytyy tehdä jäsenmaiden välillä vuoden 1999 loppuun mennessä, mikä edellyttää mm. yhteistä näkemystä laajenemisen kustannusten hoitamisesta. Kolmanneksi, EU-maiden on päästävä sopuun rakennerahastojen kriteerien ja rahoituksen uudistamisesta, mikä on myös ehto budjettisopimuksen syntymiselle. Neljänneksi, neuvottelut yhteisen maatalouspolitiikan uudistamisesta on saatava loppuun viimeistään vuonna 1999, jotta unionilla on perusta vuosien 2000-2006 budjettisopimukselle sekä yhdessä sovittu lähtökohta seuraavalle, vuonna 1999 alkavalle GATT/WTO-neuvottelukierrokselle maailmankaupan vapauttamisen jatkamisesta.

Näiden suurten asiakokonaisuuksien lisäksi Rehn listaa seuraavia asioita asialistalle: (1) pohjoinen ulottuvuus, (2) kilpailukyky, tietoyhteiskunta ja työllisyys, (3) EU:n hallintouudistus, ja (4) puheenjohtajamaan tehtävät EU:n ulkosuhteiden hoitamisessa. Rehn mainitsee myös, että Suomen puheenjohtajakaudella painopiste on yhteisten eurooppalaisten asioiden ratkaisuisissa. Hän sanoo, että puheenjohtajamaan menestystä arvioidaan sen perusteella, kuinka hyviä ratkaisuja niihin löydetään. Rehnin mukaan tulee olemaan hyvin vähän tilaa kansallisten erityisprojektien hoitamiselle, minkä vuoksi ne onkin valittava erityisellä huolella. Esim. EU:n pohjoisen ulottuvuuden vahvistamisessa, Itämeren alueen yhteistyössä ja Venäjän suhteissa Suomen kannattaa pyrkiä toimivaan yhteistyöhön edellisen puheenjohtajamaan Saksan kanssa, jolla myös on luontainen intressi edistää näitä hankkeita.

Myös EU:n Venäjä-strategian toteuttaminen alkaa Suomen puheenjohtaja-kaudella.

7 KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Ensiksi teen subjektiivisen arvioni Suomen tiestä EU:iin. Virallinen Suomi on 1990-luvulla osallistunut innokkaasti Euroopan integraatioon. Vähemmässä kuin kymmenessä vuodessa Suomi on kyennyt määrittelemään lähes kokonaan uudelleen kansainvälisen asemansa. Tämä tukahdutettu halu tuli esille Neuvostoliiton romahduksen jälkeen. Ajatus Suomen jäsenyydestä EY:ssä ja myöhemmin EU:ssa oli keskustelussa esillä jo 1980-luvun loppupuolella. Siitä tosiasista, että Ruotsin päätös hakea jäsenyyttä vaikutti jopa dramaattisesti Suomen käytökseen, on jäänyt yllättävän vähälle huomiolle keskustelussa. Ruotsin päätös luopua perinteisestä puolueettomuuspolitiikasta nopeasti muuttuvassa kansainvälisessä ympäristössä tuli lähes shokkina suomalaisille poliitikoille. Siinä päätöksessä sinä ajankohtana Suomi seurasi Ruotsia. Onkin mielenkiintoista, että yhtenä argumenttina Suomen EMU-jäsenyyden puolesta on esitetty (ainakin pääministeri Paavo Lipposen toimesta) että Suomen täytyy tehdä päätöksiä omien intressiensä mukaan eikä seurata Ruotsia.

Toiseksi teen analyysin Suomessa käydyistä Euroopan unionia koskevasta keskustelusta niihin lähteisiin perustuen, jotka on mainittu tässä raportissa. Aluksi analysoitiin kansallisten identiteettien ja eurooppalaisen identiteetin välistä suhdetta. Keskustelun perusteella voidaan sanoa, että kansallinen identiteetti on Suomessa edelleen vahvempi kuin eurooppalainen identiteetti. Identiteetit voivat tietenkin myös muuttua suurten muutosten, kuten Suomen aseman muutoksen kansainvälisessä politiikassa, yhteydessä. Puhuttaessa eurooppalaisesta identiteetistä ja sen perustana mainituista arvoista on ehkä syytä kysyä rehellisesti, kuten Juha Sihvola tekee, onko vetoaminen yhteisiin eurooppalaisiin arvoihin osittain 'tavoitehakuista perustelua'. Lähinnä totuutta lienee ainakin Suomen kohdalla, että ihmiset kokevat jonkinlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta EU:n puitteissa. Vain melko korkealla intellektuaalisen tasolla on etsitty yhteistä eurooppalaista identiteettiä. Yleisesti ottaen individualismi on Suomessa vahvistuva trendi ja kaikki yhteisöpohjaiset identiteetit ovat menettämässä arvoaan. Silti positiivinen eurooppalainen identiteetti voi vähitellen kehittyä, jos integraatio

jatkuu tasapainoisella tavalla. Kansallisten identiteettien olemassaoloa pitäisi tukea, koska ne ovat rikkaus ja vahvuus myös EU:lle.

Monet kirjoittajat esittävät, että EU:n täytyy löytää keinoja saadakseen ihmisiltä toiminnalleen tarvittavan legitimitetin, mikä on edellytys EU:n kehittämiseksi. Sen vuoksi pitää kehittää demokratiaa ja uusia keinoja ihmisten vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi EU:n päätöksentekoon. Demokratian lisääminen tarkoittaa käytännössä federalismin vahvistamista - vai tarkoittaako? Vaikea ristiriita muodostuu siitä, että demokratia on hyvin positiivinen arvo, mutta federalismi lähes kirosana monille suomalaisille. Tämä johtuu ehkä Suomen hyvin valtiokeskeisestä historiasta ja federalistisen perinteen puuttumisesta. Mutta federalismi tai hallitustenvälinen toimintamuoto eivät ole joko/tai kysymyksiä. Joka tapauksessa sellaiset ongelmat kuin rikollisuus, ympäristöuhat ja työttömyys ovat luonteeltaan kansainvälisiä eivätkä kansallisvaltiot voi niitä erikseen ratkaista. Federalistisen kehityksen eri alueiden avoin arviointi pitäisikin nyt aloittaa sekä kansallisesta että unionin näkökulmasta tarkasteltuna, kuten Teija Tiilikainen ehdottaa. Mutta kansallisvaltiot ovat vielä kauan integraation perusyksiköitä, koska esim. laajentuminen tapahtuu kansallisvaltioiden tasolla.

EU:n kansalaisuuden edelleen kehittäminen ja käytännön soveltaminen on myös yksi keino legitimitetin lisäämiseksi. Muutos kohti suurempaa avoimuutta ja läpinäkyvyyttä päätöksenteossa on tärkeä kehitys, jonka täytyisi jatkua. Amsterdamin sopimuksen lopputulos oli Suomen kannalta melko tyydyttävä, koska läpinäkyvyysperiaate oli Suomen - ja myös Ruotsin - hallituksen ehkä tärkein tavoite hallitusten välisessä konferenssissa. On mielenkiintoista havaita, että Pohjoismaiden hallitukset ovat vähemmän halukkaita hyväksymään federalistisia keinoja demokratian lisäämiseksi EU:ssa. Tärkeä kysymys on mielestäni se, että vaikka asiantuntemusta päätöksenteossa täytyy tukea, pitääkö sen tapahtua kansalaisten yleisen osallistumisen kustannuksella.

Näyttää siltä, että turvallisuusnäkökohdat ovat tärkeimmät syyt Suomen EU-politiikalle toistaiseksi. Se on varsin luonnollista pienelle maalle, joka on elänyt suuren naapurivaltion aiemmin uhan ja sittemmin vaikutuksen alaisena. Kun perinteinen puolueettomuuspolitiikka menetti merkityksensä 1990-luvun alussa, Suomi määritteli uudelleen turvallisuuspolitiikkansa. Nykyisin virallinen määritelmä on, että Suomi on liittoutumaton maa, jolla on itsenäinen puolustus. Kun EU:n oma turvallisuusjärjestelmä on yhä määrittelemättä ja monet EU-maat ovat NATO:n jäseniä, Suomi ei ole anonut NATO-jäsenyyttä, mutta ei halua sulkea pois sitäkään optiota. Kosovon kriisin eri vaiheissa EU:n NATO:oon kuulumattomien maiden rooli muodostui keskeiseksi. Nykyisin ja yhä enemmän tulevaisuudessa Suomen turvallisuuspolitiikan moniulotteinen luonne ja yhteisölliset ratkaisut muodostuvat tärkeiksi, kuten Olli Rehn sanoo. Yhteisöpohjainen turvallisuuspolitiikka ilman jäsenyyttä sotilasliitoissa voi olla Suomen todennäköisin turvallisuuspoliittinen malli myös pitkällä aikavälillä.

Tosiasia on, että EU ei ole kyennyt ottamaan roolia eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän keskuksena, mitä odotettiin kylmän sodan päätyttyä, kuten Teija Tiilikainen muistuttaa. Paras optio Suomen kaltaiselle maalle olisi sellainen EU-pohjainen turvallisuusjärjestelmä, mihin myös Suomi voisi liittyä ongelmitta. Toistaiseksi Euroopan suurvallat eivät ole kyenneet sopimaan uudesta turvallisuusjärjestelmästä

Turvallisuudesta edellä käyty keskustelu ei tarkoita sitä, että taloudellisilla tekijöillä ei olisi merkitystä Suomen osallistumiselle integraatioon. Sekä turvallisuus että hyvin voiva talous ovat kaikkien valtioiden perustarpeita. Suomen EU-historia on keskeisesti pienen maan historiaa.

Tavallaan Suomen osallistuminen EMU:n kolmanteen vaiheeseen oli luonnollinen ja looginen jatko sen EU-jäsenyydelle. Se oli myös jatkoa Suomen pyrkimykselle päästä mukaan EU:n ytimeen ja siten vahvistaa uutta asemaansa kansainvälisessä politiikassa.

Voidaan sanoa, että Suomen EMU-päätös sisälsi myös turvallisuuspoliittisia Aspekteja. Huolimatta kritiikistä EMU-jäsenyyttä kohtaan näyttää lyhyen kokemuksen perusteella siltä, että päätös oli oikea. Esim. Ruotsi ei ole hyötynyt potentiaalisesta edusta oppia muiden kokemuksista; päinvastoin, Suomen korkotaso on alempi kuin Ruotsin ja Suomen poliittinen kurssi EU:ssa on korkeammalla kuin Ruotsin. Jää nähtäväksi, kuinka Suomen talous reagoi kansainvälisen talouden häiriöihin EMU-olosuhteissa. EMU voidaan myös nähdä jäsenvaltioiden tahdon ilmaisuna kehittää edelleen talouksiaan ja koko integraatioprosessia.

Pohjoinen ulottuvuus on epäilemättä Suomen hallituksen 'lempilapsi'. Vaikka aloitetta ei ole vielä aivan täsmällisesti pystytty määrittelemään ja vaikka suomalaiset eivät kovin hyvin tunne sen tarkoitusta ja tavoitteita, on se luonut positiivista imagoa EU:ta ja Suomen EU-politiikkaa kohtaan. Pohjoinen ulottuvuus on huomioitu Venäjällä hyvin positiivisena asiana, mikä on parantanut asenteita Venäjällä EU:ta ja Suomea kohtaan. Suurten energia- ja infrastruktuuri-projektien lisäksi pitäisi kiinnittää huomiota kansalaisten arkipäivän olosuhteisiin. Suomen ja Venäjän välisellä rajalla on Euroopan suurin taloudellinen ja sosiaalinen kuilu. Pohjoisen ulottuvuuden tärkeimpiä kohteita on Itämeren alue. Itämerestä tulee vähitellen EU:n sisämeri, kun Puola ja Baltian maat liittyvät EU:hun. EU:n hyväksymän pohjoisen ulottuvuuden ohjelman mukaan ohjelman toteuttamiseksi ei tarvita uusia organisaatioita eikä uusia rahoitusinstrumentteja.

Suomen rajojen ulkopuolella EU:n puheenjohtajuus on asia, joka tuo Suomea kansainvälisen kiinnostuksen valokeilaan. Suomi on valmistautunut tähän historialliseen tehtäväänsä huolellisesti. Suomelle on tietenkin tärkeää, millaiseksi sen toimintaa puheenjohtaja-maana arvioidaan jälkikäteen. Puheenjohtajuus on jatkoa Suomen aseman selkiintymiselle kansainvälisessä politiikassa. Suomi on liittoutumattomana EU-maana ja samalla puheenjohtajamaana löytänyt uuden roolijhdistelmän, jolla on jo tähän mennessä ollut suuri arvo Kosovon kriisin ratkaisemisessa.

Koska Suomen EU-jäsenyys oli 1990-luvun alkupuolelle asti realististen vaihtoehtojen ulkopuolella, on 'älyllisen' EU-keskustelun ajanjakso vielä varsin lyhyt. Vaikka ns. intellektuellien pitäisi keskustella myös epärealistisina pidetyistä asioista, on Suomessa melko vähän henkilöitä, jotka ovat systemaattisesti kehittäneet itseään EU-asiantuntijoina. Akateemisessa tutkimuksessa Eurooppa tai EU on enemmänkin eri tutkimusalueiden yksi ulottuvuus kuin oma tutkimusalueensa. Voidaan myös ajatella, että Euroopan integraatiokehitys on ollut niin nopeata, että tutkijoilla on ollut vaikeuksia seurata asioita tieteellisin menetelmin. Suomen historian EU-vaihe on toistaiseksi niin lyhyt, että vielä ei pystytä sanomaan paljoakaan sen merkityksestä. Mutta on ilmeistä, että tämä vaihe on tuonut uusia visioita Suomen tulevaisuudelle ja yleisesti ottaen optimistisen ilmapiirin.

YHTEENVETO

1990-luvun alussa kylmä sota loppui, Itä-Euroopan maat vapautuivat ja Neuvostoliitto totalitaarisena rakenteena lakkasi olemasta. Kaikki nämä tekijät yhdessä aiheuttivat - kuten Teija Tiilikainen sanoo - identiteettikriisin Suomen politiikassa "murtamalla vanhan poliittisen doktriinin välittömän, näkyvän perustan". Muodollinen prosessi uuteen suuntaan alkoi vuoden 1992 alussa presidentti Mauno Koiviston puheella, missä hän ilmaisi positiivisen asenteensa Suomen EU-jäsenyyttä kohtaan.

Suomessa keskustelu Euroopan unionista on ollut suuressa määrin mielipiteiden ilmaisua jäsenyyden puolesta tai sitä vastaan. Onneksi tiedemiesten, toimittajien ja poliitikkojen keskuudessa on henkilöitä, jotka pystyvät melko objektiivisesti analysoimaan EU:hun liittyviä asioita ja Suomen roolia Euroopan integraatioprosessissa. Ennen kansanäänestystä vuonna 1994 ja jäsenyyttä vuonna 1995 tärkein keskustelun aihe oli, pitäisikö Suomen liittyä EU:iin vai ei. Sen lisäksi kaksi aihetta ovat käyneet ylitse muiden: turvallisuus ja taloudelliset kysymykset. Kysymykset itsenäisyydestä ja kansallisesta suvereniteetista ja erityisesti niiden menettämisen pelko ovat olleet myös keskustelun asialistalla. Yksi kestoaiheista on ollut Suomen maatalouden tulevaisuus. Yleisemmällä ja ehkä 'älyllisemmällä' tasolla on keskusteltu kansallisesta ja eurooppalaisesta identiteetistä, demokratiasta EU:n päätöksenteossa ja EU:n kehityksestä kohti liittovaltiota tai hallitusten välisen toiminnan suuntaan. EU:n laajentuminen ei ole synnyttänyt Suomessa kovinkaan aktiivista keskustelua, koska vain positiivisia asenteita on ilmaistu laajenemista kohtaan.

Euroopan integraation syveneminen on nostanut Suomessa - kuten monissa muissakin Euroopan maissa - seuraavia kysymyksiä: Mikä on Eurooppa ? Mikä on Euroopan idea ? Mitä tarkoittaa olla eurooppalainen ? Onko tämä Eurooppa-projekti sellainen, mihin haluamme sitoutua ? Mitkä ovat ne rationaaliset ja tunnepohjaiset syyt, joiden vuoksi haluamme olla eurooppalaisia ? Näitä kysymyksiä on esittänyt mm. professori Ilkka

Niiniluoto. Nykyisin on olemassa selvästi enemmän Euroopan identiteettiä koskevia kysymyksiä kuin hyviä vastauksia. Eurooppalaisen yhteenkuuluvuuden käsite on tärkeä ainakin legitimitetti-ongelman näkökulmasta, ja siten tärkeä koko EU:n tulevaisuuden kannalta, kuten Heikki Mikkeli sanoo. Suomelle uusi identiteetti voisi olla pieni, pohjoinen maa Euroopan unionin ytimessä.

Kuten edellä todettiin, legitimitetistä näyttää tulevan tärkeä asia nimenomaan EU:n tulevan kehityksen kannalta. Legitimitetin, demokratian ja federalismin välinen yhteys on helppo ymmärtää. Voimakkaasti yksinkertaistaen voidaan löytää seuraavanlainen logiikka: Legitimitetin rakentaminen voidaan toteuttaa lisäämällä demokratiaa. Demokratiaa taas voidaan toteuttaa lisäämällä federalismia. Ongelma suomalaisille on se, että legitimitetin parantaminen ja demokratian lisääminen hyväksytään, mutta federalismi on melkein kirosana. Tiilikainen muistuttaa ongelmista, joita on erittäin vaikea ratkaista lisäämättä federalismin astetta. Näitä ongelmia ovat esim. työttömyys, kansainvälinen rikollisuus, demokratiavaje ja päätöksenteon monimutkaisuus.

Turvallisuuspolitiikka on ehkä asia, joka eniten yhdistää Suomen ja Euroopan historioita. Presidentti Mauno Koivisto sanoi vuonna 1995, että "turvallisuuspoliittiset syyt olivat mielestäni se näkökohta, joka kaikkein voimakkaimmin puhui siihen suuntaan, että meidän piti EY:öön liittyä". Koivisto arvioi, että taloudelliset syyt olivat kuitenkin toissijaisia. Suomen nykyinen turvallisuuspolitiikka jättää optiot auki muuttuvien tilanteiden varalle. Kuten Tomas Ries sanoo, Suomen jäsenyys EU:ssa on "vakuutus-politiikkaa siltä varalta, että kehitys Venäjän sisällä kääntyy pahempaan suuntaan", vaikka EU-jäsenyys ei tuokaan mitään turvatakuuta. Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa korostetaan turvallisuuden moniulotteista luonnetta. Sotilaallisen turvallisuuden lisäksi yhteiskunnallinen, ekologinen ja demokraattinen turvallisuus ovat tärkeitä. Suomi pyrkii yhä selvemmin kohti yhteisöpohjaisia turvallisuusrakenteita.

EMU-keskustelu Suomessa sisälsi sekä poliittisia että taloudellisia аспекteja. Poliittisessa keskustelussa analysoitiin kahta asiaa: EMU:n turvallisuus-aspektia ja Suomen vaikutusmahdollisuuksia EU:n päätöksentekoon. EMU:n taloudellisista vaikutuksista korostettiin riskiä, että Suomi menettää mahdollisuutensa reagoida itsenäisesti taloudellisiin vaihteluihin. Nykyisin lähes kaikki vaikuttavat tyytyväisiltä siihen, että Suomi osallistuu EMU:iin ensimmäisten maiden joukossa.

Suomen kannalta pohjoisen ulottuvuuden aloite on hyvin merkityksellinen. Aloite hyväksyttiin Wienin huippukokouksessa EU:n asialistalle ja samalla sen arvo todettiin 15 maan toimesta.

Suomi toimii EU:n puheenjohtajamaana vuoden 1999 loppupuoliskon. Jo nyt on nähtävissä, että vuosi 1999 on poikkeuksellisen haasteellinen unionin historiassa. Neuvottelu jäsenyyttä hakeneiden maiden kanssa ovat hyvin intensiivisessä vaiheessa, ja rahoituksen puitteet vuosille 2000-2006 täytyy sopia vuoden 1999 loppuun mennessä. EU:n Venäjän strategian toteuttaminen alkaa myös Suomen puheenjohtajakauden aikana.

LÄHDELUETTELO

ANDERSSON, Jan Otto (1999), *"Demokratiavaje ja työttömyys EU:n pääongelmat"*, Turun Sanomat, 28.4.1999

ANTOLA, Esko (1996), *"Avautuva vai koteloituva yhteisö?, Euroopan unioni HVK:n jälkeen"*, teoksessa Eurooppa-almanakka, toim. Timo Harakka, Oy Edita Ab Helsinki, ss. ANTOLA, Esko (1998), *"Uusi EU?"*, Kunnallissalan kehittämissäatiö, Polemia-sarja nro 28, Vammala 91-104

ANTOLA, Esko ja OJANPERÄ, Virva (1995), *"Hallitusten välisen kokouksen taustat ja keskeiset kysymykset"*, SITRA, Helsinki

BOUVET Laurent (1998), *"La nouvelle crise de la conscience européenne : L'Europe politique entre nation et fédération"*, *Regards français, in France-Allemagne : le bond en avant*, Odile Jacob

HEIKKINEN, Ari (1999), "The Northern Dimension – A Boost for the EU's Policies in the North", in Report on Europe, Statistics Finland, Helsinki, pp. 3-6

HEININEN, Lassi (1999), *"Euroopan pohjoinen 1990-luvulla, moniulotteisten ja riskitiriitaisten intressien alue"*, Lapin yliopiston Arktisen keskuksen tiedotteita, Rovaniemi (with a summary in English)

KIVINEN, Olli (1994), "Trap Shooting – The Finnish EU Debate", in the Yearbook of Finnish Foreign Policy, the Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, pp. 49-51

KIVINEN, Olli (1994), *"1.1.1995, ei spekulatioita"*, Helsingin Sanomat, 29.12.1994

KIVINEN, Olli (1999), *"EU-parlamentti vahvistunut nopeasti"*, Helsingin Sanomat, 6.5.1999

KNUUTTILA, Seppo (1994), *"Tyhmän kansan teoria, Näkökulmia menneestä tulevaan"*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki

KOIVISTO, Mauno (1995), *"Kaksi kautta, muistikuvia ja merkintöjä 1982-1994"*, Kirjayhtymä, Helsinki

LIPPONEN, Paavo (1999), "The Northern Dimension of the European Union", in New Northern Europe Business Magazine, Finpro, Helsinki, pp. 4-5

MIKKELI, Heikki (1998), *"Eurooppalainen identiteetti ja federalismi"*, teoksessa Westfalenista Amsterdamiin, toim. Eino Lyytinen, Juha Parikka ja Jukka-Pekka Pietiäinen, Oy Edita Ab, Helsinki, ss. 17-38

MINKKINEN, Petri ja PATOMÄKI, Heikki (1997), *"Yhdentymisen ja rahaunionin politiikkaa. Suomi ja EMU globaalissa poliittisessa taloudessa"*, Like, Helsinki

NIINILUOTO, Ilkka (1996), *"Mitä on olla eurooppalainen?"*, teoksessa Euroopan henkinen tila ja tulevaisuus, toim. Ilkka Niiniluoto ja Paavo Löppönen, Werner Söderström Oy, Juva, pp. 19-68

OKKO, Paavo (1999), *"Suomen EMU-ratkaisu oli oikea valinta"*, Turun Sanomat, 29.5.1999

PESONEN, Pertti and SÄNKIAHO, Risto (1994), "The Finnish Referendum on Membership in the EU", in the Yearbook of Finnish Foreign Policy, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, pp. 52-59

Rahaliitto ja Suomi – talouden haasteet, EMU-asiantuntijatyöryhmän raportti, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/24, Helsinki

REHN, Olli (1996), *"Pieni valtio Euroopan unionissa"*, Kirjayhtymä, Helsinki

REHN, Olli (1998), *"Suomen EU-puheenjohtajuuden eurooppalaiset haasteet"*, Valtiovarainministeriö, Helsinki

REINIKAINEN, Veikko (1998), *"Kansallinen EMU-ratkaisu pähkinäkuoressa"*, Eurooppa-Instituutin keskusteluaiheita 1/1998

RIES, Tomas (1998), "Finland and the Post-Modern Security Environment", in Northern Dimensions, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, pp. 20-35

ROSAS, Allan (1999), *"EU:n ulkosuhteet – löytyykö puhelinnumeroa"*, Turun Sanomat, 8.5.1999

SALMINEN, Johannes (1994), "Towards a Borderless Europe", in the Yearbook of Finnish Foreign Policy, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, pp. 16-19

SAUKKONEN, Pasi (1996), *"Identiteetti ja kansallinen identiteetti"*, Kosmopolis 4/1996

SIHVOLA, Juha (1996), *"Hyvää, totta ja kaunista – eurooppalainen identiteetti Aristoteleesta Quentin Tarantinoon"*, teoksessa Eurooppa-almanakka, toim. Timo Harakka, Helsinki, ss. 21-42

SIHVOLA, Juha (1998), *"Eurooppalainen kosmopoliittisuus"*, teoksessa Westfalenista Amsterdamiin, toim. Eino Lyytinen, Juha Parikka ja Jukka-Pekka Pietiäinen, Helsinki, ss. 39-60

STENBERG, Esa (1998), *"Pohjoisen todellisuuden ohjelma"*, Helsingin Sanomat, 13.11.1999

TIILIKAINEN, Teija (1996), *"Imperiumi miettii vastaiskua"*, teoksessa Eurooppa-almanakka, toim. Timo Harakka, Helsinki, ss. 105-114

TIILIKAINEN, Teija (1998), "Europe and Finland – Defining the Political Identity of Finland in Western Europe", Ashgate Publishing Ltd, Gateshead

TIILIKAINEN, Teija (1999), *"Suuntana Euroopan liittovaltio"*, Turun Sanomat, 29.5.1999

VAAHTORANTA, Tapani (1998), "Why the EU but not Nato?", in Northern Dimensions, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, pp. 3-19

VIKSTRÖM, John (1994), *"Euroopan arvot"*, Helsingin Sanomat, 27.4.1994

PUHEET

HAAVISTO, Heikki, Foreign Affairs Minister (1994), Ulkoasiainministeri Heikki Haaviston näkemyksiä Suomen ulkopolitiikasta eurooppalaisille toimittajille 18.2.1994

LIPPONEN, Paavo, Prime Minister, (1997) "The European Union Needs a Policy for the Northern Dimension", in Europe's Northern Dimension: the BEAR Meets the South, Ed. Lassi Heininen and Richard Langlais. Publications of the Administrative Office of the University of Lapland, No. 39. Rovaniemi, pp. 29-35

SAARI, Rauno, Secretary of State (1998), Puhe Eurooppalainen Turku ry:n valtuuskunnan kokouksessa 30.11.1998